

International
Labour
Organization

ГЛОБАЛЕН
ПАКТ ЗА
РАБОТНИ
МЕСТА

Стратегии за поддршка на заздравувањето од кризата во југоисточна Европа

ПРОЦЕНА НА ЗЕМЈАТА

поранешна Југословенска Република МАКЕДОНИЈА

Никица МОЈСОСКА-БЛАЖЕВСКИ

Стратегии за поддршка на здравувањето од кризата во Југоисточна Европа

Процена на земјата:
поранешна Југословенска Република
Македонија

Никица Мојсоска-Блажевски

на Тимот за техничка поддршка на МОТ за пристојна
работа и на Националната канцеларија за Централна
и Источна Европа

Прво издание во 2011 година

Изданијата на Меѓународната организација на трудот се заштитени со авторски права во согласност со Протокол 2 од Универзалната конвенција за авторски права. Сепак, кратки извадоци од нив може да се преземаат без овластување, под услов да се наведе изворот на текстот. За правата за репродукции 1/4а или превод, се доставува барање до ILO Publications (Rights and Permissions), International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Switzerland или по е-пошта: pubdroit@ilo.org. Меѓународната канцеларија на трудот ги очекува таквите барања.

Библиотеките, институциите и другите корисници што се регистрирани во Обединетото Кралство во рамки на Copyright Licensing Agency, 90 Tottenham Court Road, London W1T 4LP [факс:(+44) (0)20 7631 5500; е-пошта: cla@cla.co.uk], во Соединетите Држави во рамки на Copyright Clearance Center, 222 Rosewood Drive, Danvers, MA 01923 [факс: (+1) (978) 750 4470; е-пошта:] или во другите земји во рамки на соодветните Организации за права за репродукции 1/4а може да направат фотокопии во согласност со лиценците издадени за таа намена.

Mojsoska-Blazevski, Nikica

Стратегии за поддршка на заздравувањето од кризата во Југоисточна Европа : Процена на земјата : поранешна Југословенска Република Македонија / Никица Мојсоска-Блажевски ; Меѓународна Канцеларија на трудот, на Тимот за техничка поддршка на МОТ за пристојна работа и на Националната канцеларија за Централна и Источна Европа. – Budapest: ILO, 2011

1 v.

ISBN: 9789228253863; 9789228253870 (web pdf)

International Labour Organization; ILO DWT and Country Office for Central and Eastern Europe

employment policy / social dialogue / unemployment benefit / wage policy / labour policy / economic recession / economic recovery / Macedonia, former Yugoslav Republic

13.01.3

Also available in English: Supporting strategies to recover from the crisis in South Eastern Europe: country assessment: the former Yugoslav Republic of Macedonia, ISBN: 9789221253860; 9789221253877 (web pdf), Budapest: ILO, 2011

ILO Cataloguing in Publication Data

Ознаките вклучени во изданијата на МОТ, коишто се во согласност со практиката на Обединетите нации и презентацијата на материјалот содржан во нив не упатуваат на каков било став на Меѓународната канцеларија на трудот во поглед на правниот статус на која било земја, област или територија или на нејзините власти или во поглед на нејзините граници. Одговорноста за изнесените ставови во потпишаните статии, студии и други делови ја снесат единствено нивните автори и изданието не вклучува одобрување на изнесените мислења. Упатувањата до називите на фирмите и комерцијалните производи и процеси и не вклучуваат одобрување од страна на Меѓународната канцеларија на трудот и секое споменување на одредена фирма, комерцијален производ или процес не е знак на одобрување.

Изданијата на МОТ може да се добијат во поголемите книжарници или во локалните канцеларии на МОТ во многу земји или директно од ILO Publications, International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Switzerland. Каталозите или списоците со нови изданија се бесплатни и може да се нарачаат од горенаведената адреса или преку е-пошта: pubvente@ilo.org

Посетете ја нашата интернет страница: www.ilo.org/publns

Содржина

Список полиња, слики и табели	5
Акроними	7
Предговор	9
Вовед	11
1. Макроекономски развој.....	13
1.1 Развој во период на транзиција.....	13
1.2 Макроекономски развој пред кризата	15
1.3 Развој во монетарниот систем и вкупните износи.....	20
1.4 Фискална политика за време на кризата	21
2. Политики за вработување и пазар на трудот.....	25
2.1 Стапка на учество на работната сила	25
2.2 Трендови кај вработеноста	28
2.3 Трендови кај невработеноста	32
2.4 Трендови на плати.....	35
2.5 Квалитет и продуктивност на работата.....	38
2.6 Развивање на човечкиот капитал	39
3. Реакција против влијанијата на економската криза преку политики.....	43
3.1 Општи мерки за поттикнување воведени како одговор на кризата.....	43
3.2 Социјален дијалог и политика за плати	46
3.3 Активни политики на пазарот на трудот (АППТ).....	49
3.4 Мерки во рамки на социјалната политика: Финансиска поддршка на невработените	51
3.5 Надоместоци за невработеност.....	53
4. Мапа: приоритети на политиките за санација на вработувањата.....	55
Референци.....	59
Анекси	61
Анекс 1 Ставови на социјалните партнери	61
Анекс 2 Активни програми на пазарот на трудот за 2011 година.....	63

Список полиња, слики и табели

Поле 1	Ревизија на податоците за БДП (2003–2007)	16
Поле 2	Политички можности и глобални реакции кон рецесијата	44
Поле 3	Четири анти- кризни пакети на Поранешната Југословенска Република Македонија	45
Слика 1	БДП, реални стапки на пораст во индустријата и земјоделството (Поранешна Југословенска Република Македонија, 1989–2004).....	14
Слика 2	Тромесечна реална стапка на пораст на БДП, Поранешна Југословенска Република Македонија (2006–2010)	15
Слика 3	Годишни реални стапки на пораст на додадена вредност, вкупно и по сектори, Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010).....	17
Слика 4	Реална стапка на пораст на БДП во земјите од ЈИЕ, (2008–2010).....	18
Слика 5	Дефицит на тековните сметки во земјите од ЈИЕ, (во % БДП), 2008–2010.....	19
Слика 6	Тенденции во странските директни инвестиции (СДИ), Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010)	20
Слика 7	Фискална рамнотежа и владин долг, Поранешна Југословенска Република Македонија (2006–2010)	22
Слика 8	Тримесечни стапки на учество на работната сила, по пол (2006Q1–2010Q4) ...	26
Слика 9	Стапка на учество според степенот на образование (возраст 15–74 г.)	27
Слика 10	Тенденции на вработување, според пол и возрасни групи (2006Q1–2010Q4) ...	29
Слика 11	Неформално вработување, според пол, Поранешна Југословенска Република Македонија (2007–2009)	32
Слика 12	Пријавена невработеност и нови договори за вработување, Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010)	34
Слика 13	Прилив и одлив на евидентирани невработени лица, (I.2006–XII.2010)	35
Слика 14	Реална стапка на пораст на бруто и нето плата, Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010)	36
Слика 15	Стапки на раст на БДП, вработеност и продуктивност (2005–2010)	38
Слика 16	Напуштање на училиштата на рана школска возраст, Поранешна Југословенска Република Македонија (2006–2009)	40
Слика 17	Трошоци за социјална помош во Поранешната Југословенска Република Македонија (2006–2010)	52

Табела 1	Просечни годишни стапки на пораст на БДП и индустријата, Поранешна Југословенска Република Македонија и соседните земји (1989–2004).....	14
Табела 2	Извори на раст на БДП, ПЈРМ (2001–2007).....	15
Табела 3	Структура на вработеноста, Поранешна Југословенска Република Македонија (15–74).....	30
Табела 4	Клучни показатели за невработеност, Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010).....	33
Табела 5	Номинална нето плата, селектирани економски сектори (% просечна нето плата).....	37
Табела 6	Прогресија помеѓу различни нивоа на образование, по пол (2006–2009).....	40
Табела 7	Процент поединци на возраст од 30 до 34 години, со терцијарно образование (2006–2009).....	41
Табела 8	АППТ, фондови и корисници, Поранешна Југословенска Република Македонија (2008–2011).....	50

Акроними

АПШТ	Активни политики за пазарот на трудот
ЕСС	Економско-социјален совет
СДИ	Странски директни инвестиции
ДК	Девизна клаузула
ДН	Долгорочно невработени
МКД	Македонски денар
НБРМ	Народна банка на Република Македонија
ОП	Оперативен план
ПКЛ	Превентивна кредитна линија
ПМПУ	Програма за меѓународна процена на ученици
СПВ	Специјални права за влечење
ЈИЕ	Земји од Југоисточна Европа
ДИТ	Државен инспекторат за труд

Предговор

Забавувањето на светскиот развој како последица од финансиската криза од 2008 година се пренесе на економиите на земјите од Југоисточна Европа преку различни начини. Растот на извозот драстично се забави како резултат од рецесијата во западна Европа и намалувањето на домашната вкупна побарувачка. Се намалија кредитните текови и странските директни инвестиции и негативно влијаеја на оние земји што имаа голем надворешен дефицит. Падот во монетарните дознаки влијаеше на растот на бруто домашниот производ (БДП) во земјите каде што истите играа голема улога во начинот на потрошувачката во домаќинствата. Многу земји забележаа нагло опаѓање во развојот, губење на работни места, влошување на работните услови и зголемување на стапката на сиромаштија. Во одредени случаи, претходните економски и фискални променливи го ограничија политичкиот простор за поголеми анти-кризни пакети. Накратко, економската криза се закани на напредокот во човековиот развој, стабилноста и економскиот напредок што го бележеа земјите во регионот во последните десет години.

На Меѓународната конференција за трудот, во јуни 2009 година, претставниците на владите и организациите на работодавачи и работници го усвоија *Глобалниот пакт за работни места* како глобална политика која го става вработувањето и социјалната заштита во центарот на одговорот на кризата. Истиот е врз основа на Агендата за пристојна работа на МОТ и заложбите од членките на МОТ претставени во *Декларацијата за социјална правда и правична глобализација* од 2008 година. Глобалниот пакт за работни места се однесува на социјалните и економските влијанија на меѓународната економска криза и предлага портфолио политики насочени кон стимулирање на создавањето нови работни места, проширување на социјалната заштита, почитување на меѓународните стандарди на трудот и промовирање на социјалниот дијалог за земјите да се приспособат на своите национални околности.

Според ова, Техничкиот тим за поддршка за пристојната работа и националната канцеларија за Централна и Источна Европа (DWT-CO) на МОТ го истражи влијанието на кризата и политичкиот одговор што го применија три земји од Југоисточна Европа, имено Хрватска, Поранешната Југословенска Република Македонија (ПЈРМ) и Србија. Се очекува резултатите од извештаите да послужат како основа за членките подобро да ги разберат предизвиците карактеристични за секоја земја, а кои се резултат на кризата, да им помогне при развојот на стратегии за стимулирање на побарувачката на работна сила, да се прошири социјалната заштита и да се зајакне социјалниот дијалог и работничките права.

Анализата на земјата за Поранешната Југословенска Република Македонија ја изготви Никица Мојсоска- Блажевски, вонреден професор на Факултетот за бизнис администрација на Универзитетот Американ Колеџ во Скопје. Работата беше дел од DWT-CO пакетот за техничката помош *Стратегија за поддршка за заздравувањето од кризата во Југоисточна Европа*, координирана од Наталија Попова, експерт за вработување во DWT-CO. Целта беше разгледување на состојбата во земјата и политичкиот одговор користејќи го Глобалниот пакт за работни места како интегрирана рамка за анализа.

Студијата беше претставена на работилницата за оценскиот преглед по земји, одржана во Загреб, на 21 април 2011 година. Состанокот понуди платформа за членките на МОТ од Хрватска, Поранешната Југословенска Република Македонија и Србија за споделување знаења за новите предизвици и политички одговор, со претставници од владите и организациите на работодавачи и работници од Република Словенија. Веруваме дека овој документ ќе даде корисен придонес во политичкиот дијалог помеѓу земјите од Југоисточна Европа.

Марк Левин

Директор

*Технички тим за поддршка за пристојна работа и
Национална канцеларија за Централна и Источна Европа*

Вовед

Глобалната економска криза од 2008-2009 година предизвика драстично намалување во приходите и вработувањето, големи дефицити, зголемување на државниот долг и сеприсутна несигурност насекаде во светот. Владите, во зависност од достапните фискални можности, реагираа на падот на вкупната побарувачка со проширување на фискалните политики – преку зголемени расходи и/или намалени даноци – очекувајќи прекин на циклусот. Фискалните мултипликатори „повторно се вратија на сцена” по 80 години. Понатаму, владите презедоа конкретни мерки во областите, како што се политиката за вработување, платите, зголемување на приходите со цел минимизирање на влијанието од намалувањето на побарувачката врз животниот стандард и сиромаштијата. Меѓутоа, во некои земји, доста слабото управување со јавните финансии во периодот на забрзан развој и неодржливиот модел на пораст што се засноваше на големи приливи на капитал во некои земји, во голема мера, го ограничија просторот за реакција.

Како мала и отворена економија, Поранешната Југословенска Република Македонија беше погодена од глобалната економска криза, преку опаѓање на извозот и приливот на странски директни инвестиции (СДИ). Очекуваниот пад кај дознаките не се оствари. Меѓутоа, во споредба со другите земји од Централна и Југоисточна Европа, се ограничи негативното влијание на кризата врз националното производство. Најголем пад на бруто домашниот производ (БДП) се бележеше во 2009 г., со годишен негативен пораст од 0,9 проценти. До сега, пазарот на трудот како да не е многу засегнат од забавувањето на економијата. Релативно добрата состојба на земјата може да се препише на структурните реформи што се реализираа во периодот пред кризата. Со тоа се постигнаа ниски нивоа на фискален дефицит и долг.

Владата одговори на кризата со експанзивна фискална позиција, но со строга монетарна политика, заради заштита на номиналниот курсен режим. Не беа преземени конкретни интервенции на пазарот на трудот. Претпријатијата имаа придобивки од реформите во оданочувањето на работната сила, кои се планираа пред кризата, а го ограничија губењето работни места за време на намаленото производство. Владата успеа да ги зголеми средствата за социјална помош, иако не постигна успех во спречувањето на порастот на сиромаштијата во земјата. Улогата на автоматските стабилизатори во земјата останува доста слаба. Реформа во социјалната помош и воведување на минимално ниво на егзистенцијален приход може да го исправи овој недостиг. Социјалниот дијалог како алатка за одговор на кризата беше подриен со спорот за репрезентативноста на социјалните партнери.

Главните ризици за Македонија на краток и среден рок произлегуваат од несигурните изгледи за здравување на главните трговски партнери, особено грчката економија, како и од несигурноста на меѓународните финансиски пазари. Понатаму, сè уште постои ризик од влошување на состојбата на пазарот на трудот, земајќи го предвид временското задоцнување на реакцијата кај вработувањето како последица на намалувањето на производството. Влошувањето на веќе неповолната состојба на пазарот на трудот ќе ја подре фискалната позиција на земјата и ќе го загрози напредокот што земјата го постигна во периодот пред кризата.

1. Макроекономски развој

1.1 Развој во период на транзиција

Поранешната Југословенска Република Македонија започна со реконструкција на економските и политичките системи во раните 1990ти. Неколку надворешни и внатрешни, политички и економски промени ги попречуваа овие комплексни процеси – трговското ембарго наметнато од Грција во 1993 г., трговското ембарго од Обединетите нации врз Србија во 1995 г. – главниот трговски партнер на земјата во тоа време), внатрешниот воен конфликт во 2001 г., како и одредени домашни економски промени, вклучувајќи го и процесот на приватизација.

На почетокот од процесот на транзиција, Македонија беше најнеразвиената република од поранешна Југославија и со највисока стапка на невработеност од сите социјалистички земји (од околу 20 проценти во 1990 г.). Во голема мера, системот на работничко самоуправување што се применуваше во поранешна Југославија овозможи отворена невработеност, што не беше случај со другите социјалистички земји што се карактеризираа со висока стапка на недоволна вработеност.¹

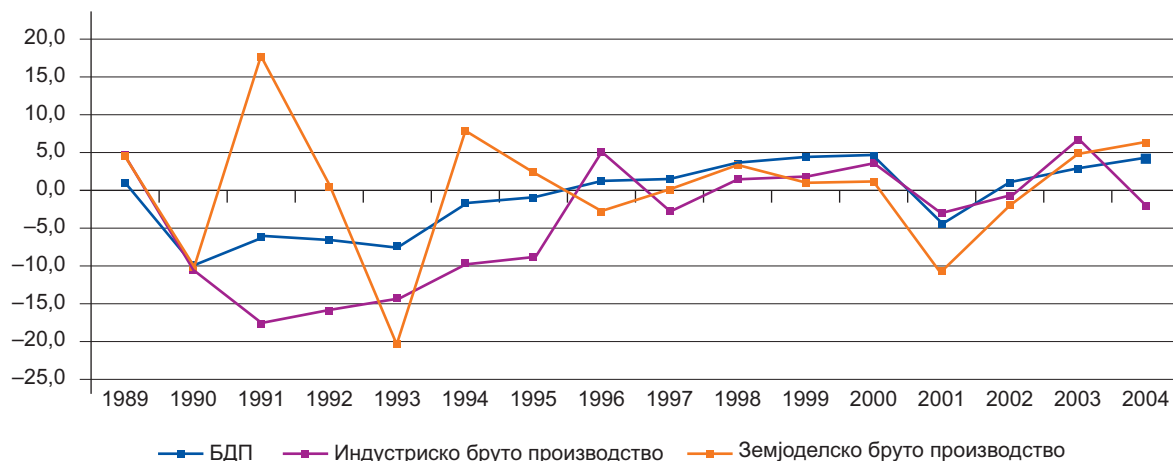
Првите години од транзицијата се карактеризираа со намалено производство и вработеност. Првично, намалувањето на бруто домашниот производ (БДП) главно беше придвижено со големо намалување во индустриските резултати. Меѓутоа, ова намалување подоцна се стопираше (Слика 1). Карактеристично беше тоа што поголеми промени беа забележани во земјоделството. Земјата го постигна нивото на БДП од пред транзицијата во 2006 година.

---

1 Поранешна Југославија имаше помалку централизиран систем на работничко самоуправување, каде што претпријатијата беа повеќе во општествена, отколку во државна сопственост, и со нив управуваа совети на работници. Во други земји на Централна и Источна Европа стапката на невработеност во 1990 г. во Бугарија, Унгарија, Република Чешка, Естонија итн. изнесуваше 1% база на податоци на ЕБРД, *Економски анализи и податоци*, Париз 2011, достапно на интернет страницата <http://www.ebrd.com/pages/research.shtml>.

Слика 1

БДП, реални стапки на пораст во индустријата и земјоделството
(Поранешна Југословенска Република Македонија, 1989–2004)

Извор: Европска банка за реконструкција и развој (ЕБРД), *Економски анализи и податоци*, Париз, 2011 година, достапни на интернет страницата <http://www.ebrd.com/pages/research.shtml>.

Доколку се спореди Поранешна Југословенска Република Македонија со земјите во транзиција, очигледно е дека Македонија се соочи со релативно ниско просечно годишно опаѓање на БДП (0,9 во периодот 1989–2004 г.), но со големо опаѓање на индустриското производство, (со 4% годишно). Меѓутоа, промените во БДП и индустриското производство во земјата беа скромни (ниски стандардни отстапки).

Табела 1

Просечни годишни стапки на пораст на БДП и индустријата, Поранешна
Југословенска Република Македонија и соседните земји (1989–2004)

Извоз	Србија и Црна Гора	Маке- донија	Бугарија	Хрватска	Република Чешка	Естонија	Албанија
БДП	-2,6	-0,9	-3,0	-2,1	1,0	1,9	2,9
<i>Стандардно отстапување</i>	12,8	4,7	6,7	8,0	4,0	8,4	11,2
Индустриско производство	-4,9	-4,0	-3,2	-1,9	0,3	9,9	-1,5
<i>Стандардно отстапување</i>	15,2	7,9	10,2	9,3	7,6	7,0	23,0

Извор: Пресметки на авторот врз основа на податоците од Европската банка за реконструкција и развој (ЕБРД), *Економски истражувања и податоци*, цитат.

1.2 Макроекономски развој пред кризата

Во периодот од 2003–2007, економскиот раст во поранешната југословенска Република Македонија беше главно движен од лична потрошувачка и извоз (Табела 1)². Растот на инвестициите, исто така, има значаен придонес (зголемување со просечно 21% од БДП годишно³).

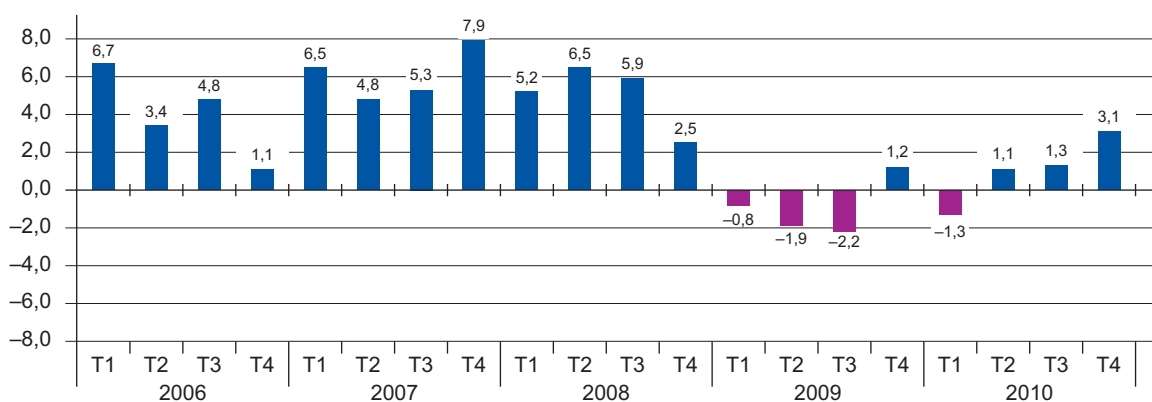
Сликата 2 го покажува тримесечниот раст на БДП во периодот помеѓу 2006–2010 година. Земјата забележа највисока стапка на раст во 2007 година и во 2008 година (6,1 % односно 5%). Ваквиот позитивен тренд беше прекинат во четвртиот квартал од 2008 година кога растот забави и тогаш се претвори во негативен раст наредните три квартали. Кумулативниот пад на растот на БДП беше 6,2%.

Табела 2
Извори на БДП раст (2003–2007)

	2003	2004	2005	2006	2007
Приватна потрошувачка (% БДП)*	73,7	76,4	77,6	79,1	82,0
Бруто основен капитал (% БДП)*	20,0	21,9	20,8	21,9	24,2
Извоз (% БДП)	37,9	41,1	45,5	48,1	53,4
Увоз (% БДП)	54,8	61,9	62,8	66,8	72,3

Извор: Податоци за приватната потрошувачка и формирањето капитал обезбедени од Директоратот за економски и финансиски прашања земји-кандидатки и претпристапни земји. *Economic Quarterly*, различни години. Податоците за увозот и извозот ги обезбеди Светска банка, Економски индикатори (<http://data.worldbank.org/indicator>).

Слика 2
Тромесечна реална стапка на пораст на БДП,
Поранешна Југословенска Република Македонија (2006–2010)

Извор: Пресметки на авторот врз основа на податоци од Државниот завод за статистика.

- Европска комисија, Генерален директорат за економски и финансиски прашања *Претпристапни економии во глобалната криза: од егзоген до ендеген раст? Периодична студија бр. 62*, Брисел, 2010 година.
- Европска Унија, Директорат за економски и финансиски прашања, земји-кандидатки и претпристапни земји. *Economic Quarterly*, различни години (http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/cspaceq/index_en.htm).

Расчленувањето на БДП според производни сектори, покажува дека во индустријата (вклучувајќи го и градежништвото) може да се забележат најголеми варијации во периодот 2005–2010 г. Тоа се должи, пред сè, на големите варијации во градежништвото.

Поле 1

Ревизија на податоците за БДП (2003–2007)

Државниот завод за статистика направи неколку ревизии на податоците за БДП заради хармонизација со меѓународните стандарди. Последната ревизија направена во 2010 година за податоците од периодот помеѓу 1997–1999 година ги прикажува следните бројки⁴:

	2003	2004	2005	2006	2007
БДП при тековни цени (стари)	251.486	265.257	286.619	310.915	354.322
БДП при тековни цени (ревидирани)	258.369	272.462	295.052	320.059	364.989
Промена, во %	2,7	2,7	2,9	2,9	3,0
Реални стапки на пораст (стари)	—	4,1	4,1	4,0	5,9
Реални стапки на пораст (ревидирани)	—	4,6	4,4	5,0	6,1

Извор: Државен завод за статистика. Номиналните износи се изразени во милиони денари.

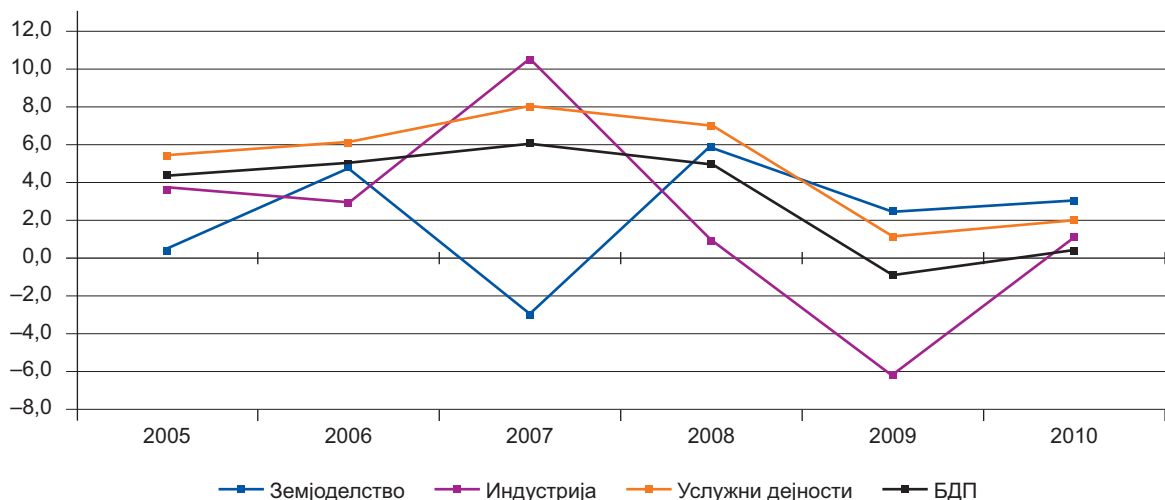
Главната карактеристика на транзицискиот период е промената во вредноста додадена од индустријата за услугите, со ресурси кои се во поголема мера се распределуваат во нетрговските сектори за сметка на производството. Додадената вредност од производството, во проценти БДП, се намали од 35,6% во 1990 година на 17,3% во 2004 година, додека услугите го зголемија уделот од 47% на 57,6%. Во истиот период, земјоделството го зголеми процентот на додадена вредност од 8,5% на 13,5%.

Во периодот 2005–2010 година, кај услугите се бележи просечна стапка на пораст од 5 проценти годишно, додека кај земјоделството и индустријата, малку над 3 проценти. На крајот од 2010 г., производството во услужниот сектор беше за околу 30 проценти повисок отколку во 2005 г., додека додадената вредност на земјоделството и индустријата се зголеми за 13 проценти во истиот период.

4 Ревидирани квартални податоци за БДП за периодот 2005–2007 не се достапни, а за потребите на оваа студија употребена е старата квартална дистрибуција.

Слика 3

Годишни реални стапки на пораст на додадена вредност, вкупно и по сектори,
Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010)

Извор: Пресметки на авторот врз основа на податоци од Државниот завод за статистика.

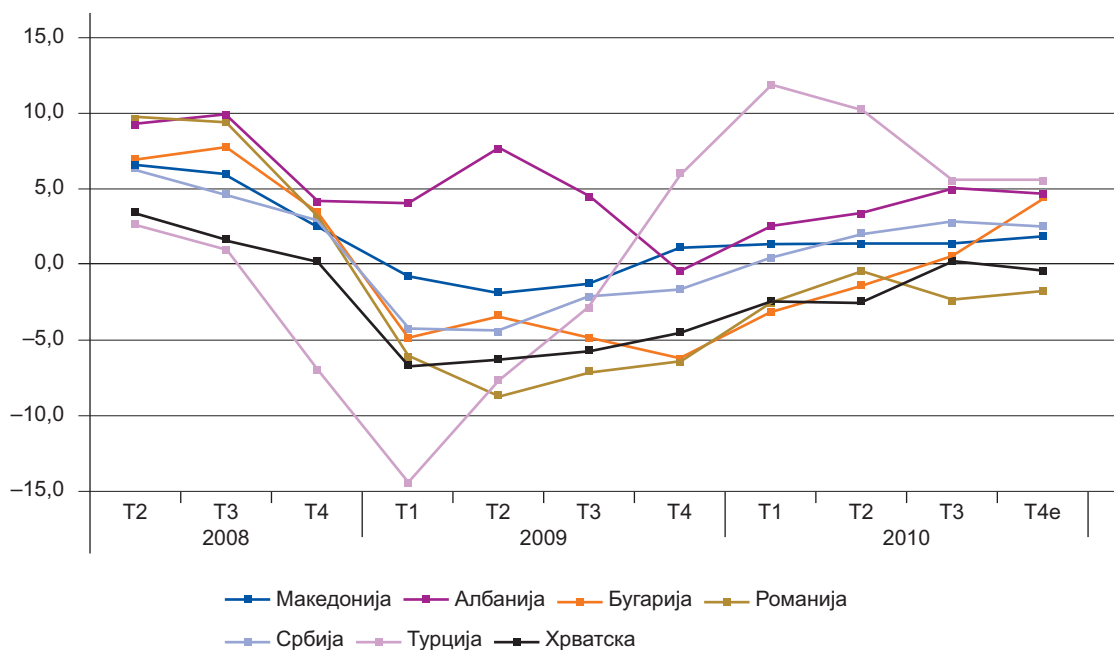
Како и во повеќето земји од Југоисточна Европа (ЈИЕ), домашниот пораст во Македонија, во текот на двете години пред кризата, се должеше на зголемениот извоз (главно поради поволните услови на работење) и подобрената домашна побарувачка поттикната од влезот на странските директни инвестиции (СДИ), дознаки и кредитни проширувања⁵. Ова стави притисок врз дефицитот на тековните сметки. Меѓутоа, интензивното спроведување на структуралните реформи во периодот пред кризата (од 2006 до 2008 г.), добрата монетарна политика, како и конзервативната фискална позиција, помогнаа земјата да ги претрпи негативните надворешни случувања со минимален ефект врз домашната економија. Како позитивен знак во однос на долгорочниот пораст, уделот на бруто инвестициите во БДП се зголеми од 20,8 проценти во 2005 г. на 26,8 проценти во 2008 г., со благо опаѓање во 2010 г. (24,8 проценти). Тоа се должи на измените во системот на оданочување, зголемениот прилив на СДИ и интензивираната кредитна активност.

Сликата 4 подолу ја прикажува споредбата помеѓу реалните тенденции во Поранешната Југословенска Република Македонија и земјите во ЈИЕ, во периодот помеѓу второто тримесечје од 2008 година и четвртото тримесечје од 2010 година. Изгледа дека Албанија е земјата што беше најмалку зафатена од глобалната криза, со значително задоцнет ефект (во четвртото тримесечје од 2009 година) и негативна стапка на раст на БДП во само едно тримесечје. Понатаму, Албанија и ПЈР Македонија се карактеризираат со најниско ниво на флукуации на БДП во овој период,

5 Групата земји од ЈИЕ ги вклучува: Албанија, Бугарија, Босна и Херцеговина, Хрватска, ПЈР Македонија, Косово (според резолуцијата на советот за безбедност на ОН 1244), Црна Гора, Романија, Србија и Турција. За анализа на макроекономските тенденции во земјите од ЈИЕ, види Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) *South Eastern Europe after the Crises: a New dawn or back to business as usual?*, London: London School of Economics, Research on South Eastern Europe, 2010.

со стандардно отстапување од 3. Од друга страна, Турција и Бугарија се соочуваат со големи разлики (8,2 односно 5 с.о.).

Слика 4
Реална стапка на пораст на БДП во земјите од ЈИЕ, (2008–2010)

Извор Европската банка за реконструкција и развој (ЕБРД), Економски анализи и податоци, оп.цит. Бројките за четвртото тримесечје од 2010 година се пресметки.

Иако финансиската криза не ја погоди Македонија поради неразвиен финансиски систем, влијанието на светската рецесија беше пренесена во земјата преку голем број канали. Прво, пониска глобална побарувачка, пад на цените на металот на светско ниво (при што извозот на метали изнесува 40 проценти од вкупниот извоз) и послаби лични трансфери (вклучувајќи и дознаки) го влошија дефицитот на тековната сметка. Второ, финансиската криза и построгите меѓународни пазари на кредити имаа негативно влијание врз приливот на СДИ, коишто во 2007 и 2008 г. значително се зголемија и учествуваа во дефицитот на тековната сметка⁶.

Како мала, отворена економија, земјата во голема мера зависи од извоз, кој е еден од главните извори на девизен прилив⁷. Тоа е важно поради defacto стратегијата за фиксен курсен режим,

6 Привлекувањето СДИ преку подобрување на инвестициската клима и преку меѓународна маркетинг кампања беше една од главните владини приоритети. Европска банка за реконструкција и развој (ЕБРД), *Транзициски извештај: Заздравување и реформи*, Европска банка за реконструкција и развој, Лондон, Велика Британија 2010 г.

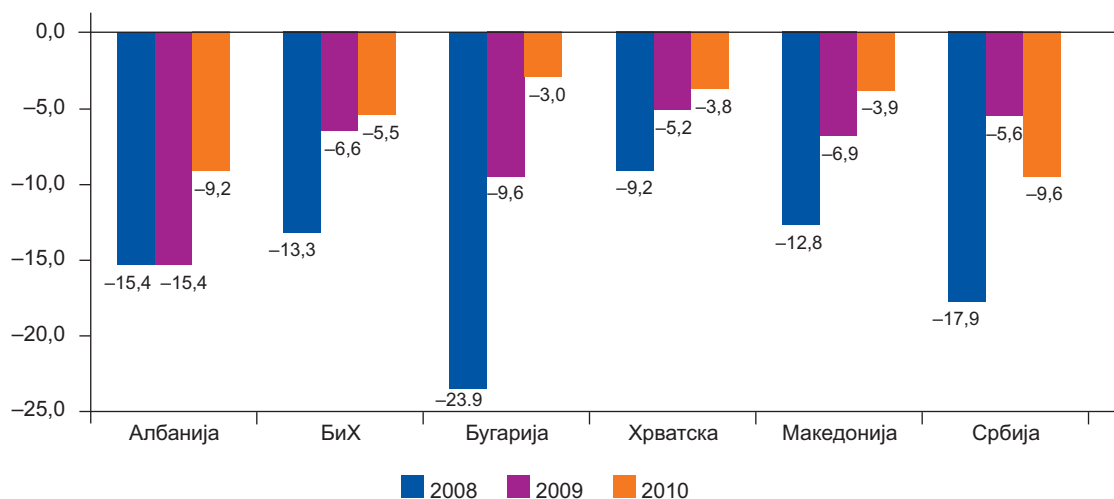
7 Трговска отвореност, измерена според односот на извозот плус увозот, достигна 110% од БДП. Види податоци од Народна банка на Република Македонија, *Годишен извештај од 2008 година*, Народна банка на Република Македонија, Скопје, 2008 г.

со номинален курс врзан за еврото, и следствено акумулацијата на девизни резерви. Првите влијанија од светската економска криза се почувствуваа преку нагло опаѓање на побарувачката за извоз што започна во четвртото тримесечје на 2008 г. Во првите две тримесечја од 2009 година, извозот се намали повеќе од 30%. Имајќи предвид дека земјата во значителна мера зависи од увоз, тој започна да флукуира во четвртото тримесечје од 2008 година, но пропорционално помалку од извозот. Како последица на тоа, трговскиот дефицит се прошири.

Во 2008 година, дефицитот на тековната сметка се зголеми на 12,8% од БДП, се уште пониско од земјите од ЈИЕ (Слика 5). Во 2010 година дефицитот се зголеми на 3,9% од БДП.

Слика 5

Дефицит на тековните сметки во определени земји од ЈИЕ, 2008–2010 г (во % од БДП)

Извор: Европската банка за реконструкција и развој (ЕБРД), Економски анализи и податоци, оп.цит. Државен завод за статистика на ПЈР Македонија.

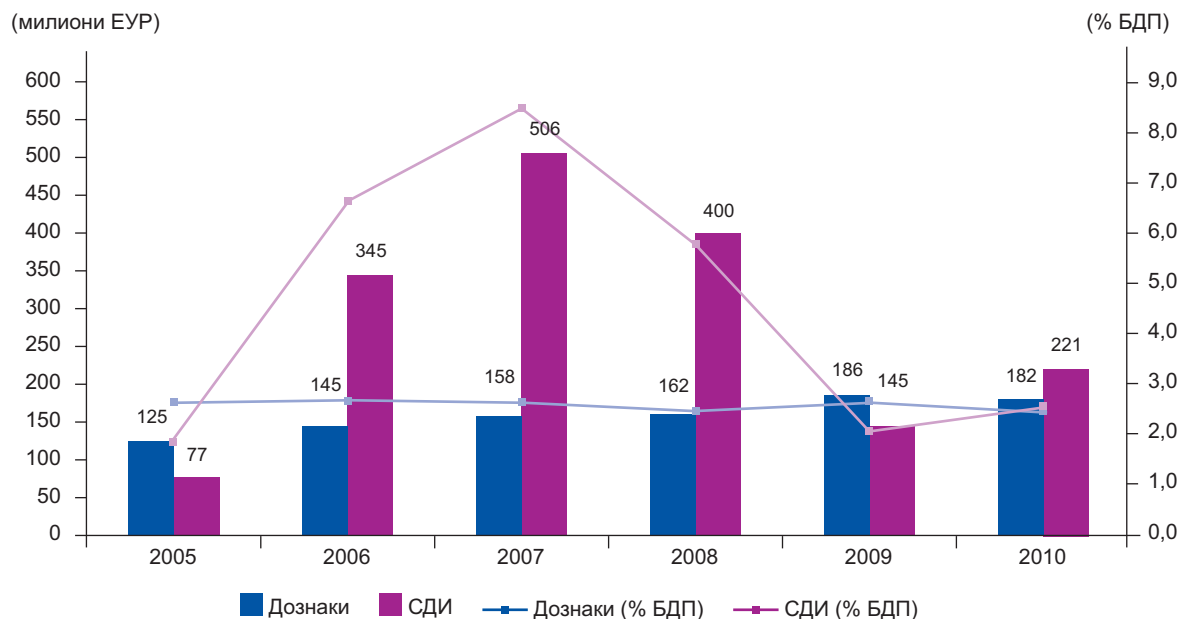
Приливот на СДИ се зголеми во периодот помеѓу 2006–08 година (слика 6), со најголема амплитуда во 2007 година (8,7% од БДП). Сепак, ПЈР Македонија има ниско ниво на привлекување СДИ во споредба со другите земји од регионот. На пример, додека нивото на СДИ пред кризата во ПЈР Македонија, изнесуваше приближно 290 УСД по глава на жител, Бугарија и Хрватска привлекоа 1.210 УСД односно 1.050 УСД по глава на жител⁸. Строгите пазари на капитал доведоа до намалување на СДИ (€172 милиони евра во 2010 г.).

Главна дознаките останаа константни за време на рецесијата, со номинално зголемување во 2009 година (Слика 6). Меѓутоа, релативно, дознаките незначително се намалија (од 2,8% од БДП на 2,6% во 2010 година).

8 Извор: Европската банка за реконструкција и развој (ЕБРД), *Економски анализи и податоци*, оп.цит.

Слика 6

Тенденции во странските директни инвестиции (СДИ) и дознаките, Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010)

Извор: Народна банка на Република Македонија, достапно на интернет страницата <http://www.nbrm.mk/default-en.asp>.

1.3 Развој во монетарниот систем и вкупните износи

Депозитната основа бележеше стабилен пораст во периодот 2005–07 г., достигнувајќи го највисокото ниво од 29 проценти во 2007 г. Порастот беше значително забавен на почетокот од 2008 г., особено кај денарските депозити, кога фирмите и домаќинствата почнаа да ги менуваат своите заштеди во странска валута, поради несигурноста за стабилноста на номиналниот курс. Уделот на девизните депозити во вкупниот број на депозити се зголеми од 53 проценти во 2007 г. на 65 проценти во 2009 г.

Кредитите бележеа брзо проширување во периодот 2005–2008 г. Годишните стапки за пораст на кредитите го достигнаа врвот во 2007 и 2008 г., со 42,2 проценти односно 37,3 проценти. Ова се совпадна со периодот на проширување на депозитната основа на банките⁹. Понатаму, односот меѓу кредитите и БДП, како друг показател за нивото на финансиско посредување во економијата бележеше стабилен развој (од 25 проценти во 2005 г. на 42 проценти во 2008 г.). Зголеменото кредитирање на домаќинствата ја поттикна приватната потрошувачка и тоа стави притисок на инфлацијата што веќе почна да расте поради зголемувањето на цените на енергијата и стоките.

9 Депозитите во ПЈР Македонија се главни извори за кредитирање. Ова делумно го заштити банкарскиот систем од глобалната финансиска криза.

Следствено, домашните органи надлежни за монетарната политика, во јуни 2008 г. наметнаа задолжителни резерви во Народната банка (НБРМ) за банките што бележат прекумерен пораст во кредитирањето.

Во 2009 г., годишниот пораст на кредитите се намали на 3,5 проценти и постепено се зголемуваше до 7,1 проценти во 2010 г. Една од главните причини за ваквото опаѓање на заостанатите банкарски кредити беше намалувањето на депозитната основа, намалените извори на надворешно финансирање поради рецесијата во евро-зоната и зголемениот ризик од затезни камати кај кредитобарателите¹⁰. Во однос на второто, квалитетот на кредитното портфолио (мерено преку уделот на ненаменските кредити во вкупните кредити) се влоши на околу 9 проценти во 2009 и 2010 г. од помалку од 7 проценти во 2008 г. Приватните претпријатија се воздржуваа од подигање кредити поради влошувањето на билансот на состојба, негативните движења на пазарот на трудот и зголемената несигурност.

Клучната политичка стапка, каматната стапка на Ломбард кредитите и малопродажните банкарски стапки ја следеа тенденцијата на намалување¹¹. Меѓутоа, во втората половина на 2008 г. и во април 2009 г., клучната политичка стапка се зголеми поради зголемениот инфлациски притисок. Стапката беше намалена со намалувањето на притисоците на пазарот на девизи.

Имајќи ги предвид зголемените притисоци од девалвирањето на номиналниот курс, Народната банка интервенираше со продажба на странски валути во четвртото тримесечје од 2008 г. како и во текот на првата половина од 2009 г. (околу 500 милиони евра). Од втората половина на 2009 и во текот на 2010 г., состојбата на пазарот на девизи почна да бележи подобрување поради умереното заздравување на извозот и зголемениот нето прилив на приватни трансфери. Во целина, во текот на целата 2009 година, Народната банка интервенираше со продажба на странска валута во вредност од 2,3 проценти од БДП и 1,4 проценти од БДП во 2010 г. Како резултат на тоа, девизните резерви се намалија од 5-месечна покриеност на увозот на покриеност од 3,2 месеци. Тоа предизвика дополнителен страв за можното девалвирање на номиналниот курс. Монетарното олеснување започна во последното тримесечје од 2009 г., кога каматните стапки се намалија за 50 проценти.

1.4 Фискална политика за време на кризата

ПЈР Македонија одржа мудра фискална политика со мали дефицити (но, исто така, и вишоци) во периодот помеѓу 2005–08 година. Конзервативната фискална состојба во претходниот период, овозможи експанзионистичка фискална стратегија истовремено задржувајќи ја умереноста. Слично, нивото на општата задолженост на владата е на релативно ниско ниво, (25 проценти од БДП во 2010 г).

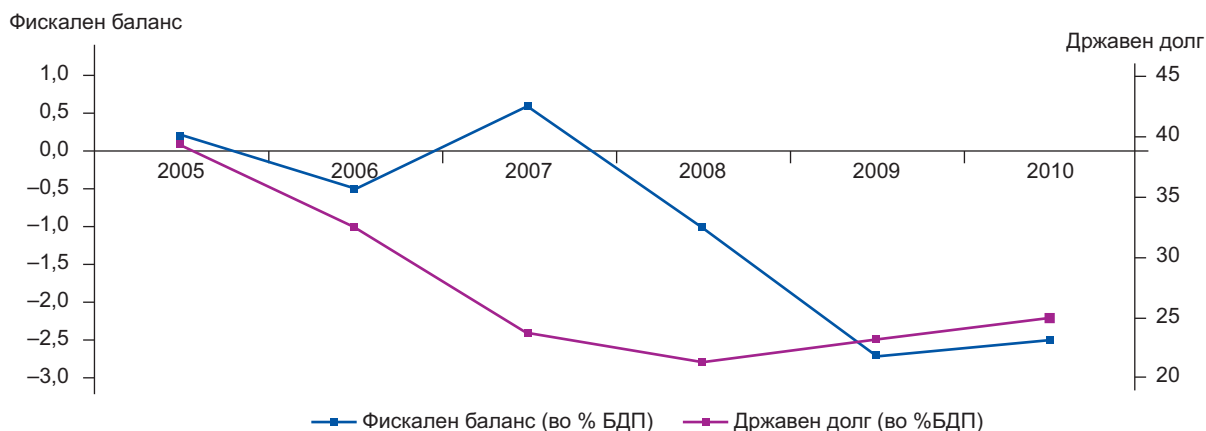
---

10 Народна банка на Република Македонија, 2010, достапно на <http://www.nbrm.mk/default-en.asp>.

11 Lombard стапката е каматна стапка што ја применуваат централните банки за краткорочните кредитирања кои се заштитени со хартии од вредност.

Слика 7

Фискална рамнотежа и владин долг, Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010)

Извор: ПЈР Македонија, Министерство за финансии, 2010 година

Владата првично одговори на кризата преку поекспанзивна (т.е. контрациклична) фискална политика, заради олеснување на падот во деловниот циклус, притоа одржувајќи солидна монетарна политика. Ова се состоеше од зголемено трошење, главно капитални расходи (кои се зголемија со 14% во споредба со 2008 година) и намалено оданочување. Ефектот беше зголемување на буџетскиот дефицит од 0,9% во 2008 година (и суфицит во 2007) на 2,7% во 2009 година. Ова се најдобрите резултати меѓу земјите од ЈИЕ¹².

Во 2009 година, падот во економската активност резултираше со помали приходи од планираното. Владата два пати го ребалансираше буџетот, со намалување на приходите и расходите, со цел да се одржи проектираното ниво на дефицит. Кратењата во расходите беа главно насочени кон расходните категории со висока увозна компонента, со цел да се намали влијанието врз трговскиот биланс. Се разбира, некои тврдат дека фискалната политика на земјата би можела да не биде толку ефективна во израмнувањето на вкупната побарувачка, поради високиот маргинален тренд за увоз. Таквата тенденција претставува истекување на побарувачката (и приходите) од националната економија. Оттаму, проширениот буџетски дефицит преку зголемено владино трошење можеби нема да го спречи опаѓањето на деловниот циклус, доколку не е соодветно насочено кон домашното производство.

Главните реформи во даночниот систем беа преземени во периодот пред и во текот на кризата. Во 2007 г. владата воведо рамен данок со пропорционални даночни стапки за персонален данок на приход (ПДП) и данок на добивка (ДД). Даночните стапки се намалија од претходните 15, 18 и 24% за ПДП на 10% во 2008 година и од 15% во 2007 година на 10% во 2008 година за ДД.

12 Карактеристика на фискалната политика на ПЈР Македонија е ниската ефективност при имплементација на планираните капитални расходи, така што реалниот дефицит најчесто е понизок од планираното.

Понатаму, како дел од првиот пакет антикризни мерки, владата: i) ја ослободи од оданочување задржаната добивка од страна на претпријатијата од јануари 2009 г., заедно со инвестираната добивка, ii) ги намали царинските тарифи за суровините и iii) ги намали даноците за земјоделците. Промените во даночниот систем, воведувањето на интегрираната наплата на социјални придонеси, како и поголемата ефективност на Управата за јавни приходи доведе до поефикасна наплата на даноците и проширување на даночната основа.

Владата во 2009 г. воведо реформа во системот за бруто плата која вклучуваше постепено намалување на трошоците што не се генерираат во системот плати (од 32% во 2008 година на 27,9% во 2009 година и 22% во 2011)¹³. Иако реформата првично не беше поврзана со кризата, овозможи простор претпријатијата намалување на профитот, преку намалени трошоци за работната сила. И покрај намалените даночни стапки, реформата беше позитивна во однос на приходите, тоа што интегрираниот даночен систем и реформата играа улога во намалувањето на вработувањата во сивата економија¹⁴.

Автоматските стабилизатори во земјата се доста слаби поради: i) преодоминантноста на индиректните даноци, коишто се проциклични, ii) ниското ниво на надоместоци во случај на невработеност и малата покриеност (видете во оддел 4,6) и iii) ниско ниво на социјална помош и неможност на системот за итно реагирање кон промените во приходите. Детална анализа на системите за надоместоците во случај на невработеност и социјална помош следи во одделот 3 од оваа студија.

---

13 Детални информации за реформата се дадени во делот 3.2 од оваа студија.

14 Пред воведување на оваа реформа, Светската банка подготви забелешки за можните ефекти од реформата врз вработувањето, главно од искуствата на другите земји. Меѓутоа, веројатното влијание врз неформалната економија не беше анализирано. Дополнително, нема процена на влијанието од реформата, така што не е познато дали позитивните ефекти може да се припишат на самата реформа или на други фактори. Види Н. Мојсовска-Блажевски и М. Петрески „Ододаночување: ценовниот ефект на трудот врз вработувањето во Македонија (2011) (следува).

2. Политики за вработување и пазар на трудот

Не земајќи ги предвид лошите резултати кај вработувањето во Македонија, намалената економска активност во 2009 година немаше негативно влијание врз пазарот на трудот¹⁵. Меѓутоа, како што пазарите на трудот имаат тенденција за приспособување кон падот на производството со одредено временско задоцнување, можеби сепак има причина за загриженост.

2.1 Стапка на учество на работната сила

Во периодот од 2005 до 2010 година, стапките на учество на работната сила беа значително стабилни со околу 65%, без видливи ефекти од падот (слика 8). Стапките на активност во земјата се ниски според меѓународните стандарди. Тоа главно се должи на: i) многу малиот број на вработени што делумно се компензира со високата појава на невработеност, ii) влијанието на големиот нето обем на прилив на дознакиод странство, со зголемување на приходите на домаќинствата/поединците-приматели и iii) малото учество на жените и младите во работната сила.

Стапките на активност на жените во работната сила се ниски, особено жените од албанско и ромско потекло. Ова е поради традиционалната улога на жените во овие заедници. Според Анкетата за работната сила од 2000 г. (последната анкета во која се објавени податоци според етничката припадност), стапките на учество на жените од албанско и ромско потекло изнесуваат 11 проценти односно 36 проценти, во споредба со 51 процент на жени од македонската група на население. Неактивноста е непропорционално распределена меѓу младите и неквалификувани жени и жени од руралните средини. Најважна причина за неактивноста кај жените се обврските во домаќинството¹⁶. Особено, 55 проценти од неактивните жени се домаќинки, при што жените

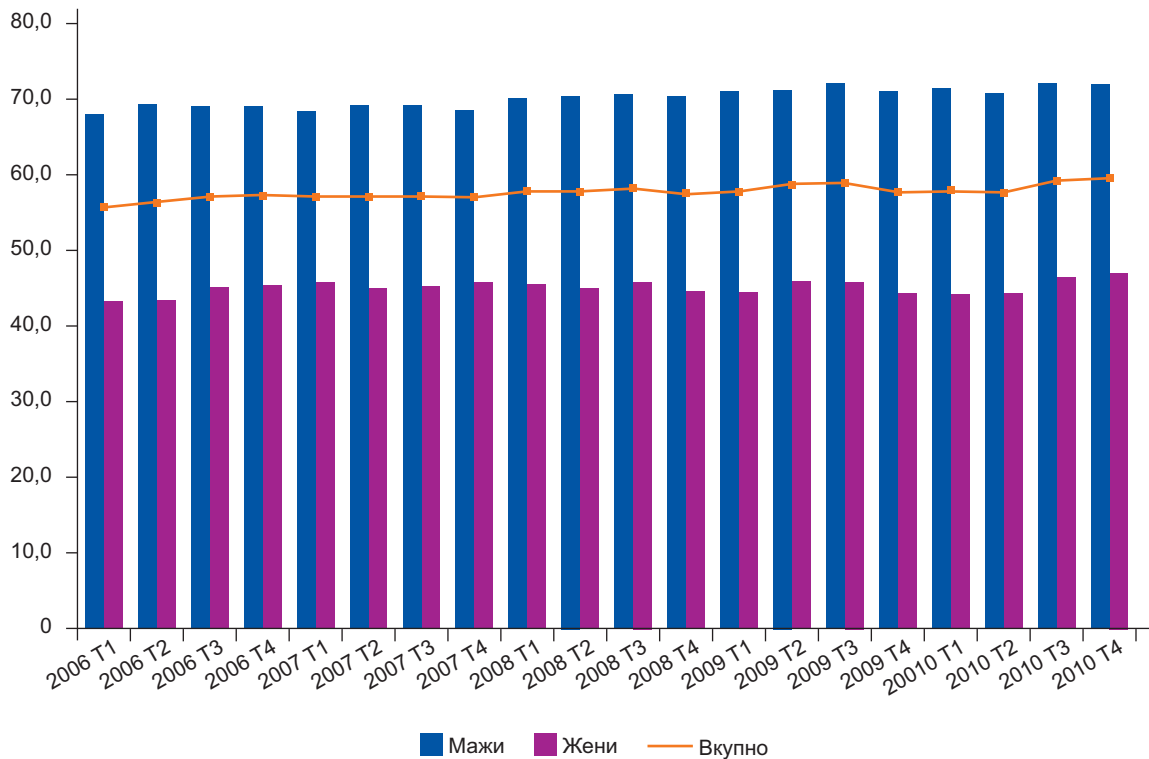
15 Податоците за главните индикатори на пазарот на трудот се достапни до четвртото тримесечје од 2010 година. Меѓутоа, податоците за одредени структури се достапни само до 2009 година, имајќи предвид дека беа објавени во годишната публикација од базата на податоци на ЕУРОСТАТ. Тука се претставени најновите податоци, со забелешки за крајот на 2010 година.

16 Angel-Urdinola, D. F. и Macias, V., *FYR Macedonia Labour Market Profile 2004–2007*, забелешка на Светска банка, Светска банка, Вашингтон ДЦ, 2008 г.

со понизок степен на образование се многу повеќе изложени на неактивност. Понатаму, големиот обем на дознаки од странство може да има поголемо влијание врз учеството на жените, отколку на мажите, имајќи предвид дека жените се на второ место во однос на тоа кој заработува за домаќинството.

Слика 8

Тримесечни стапки на учество на работната сила, по пол (2006Q1–2010Q4)

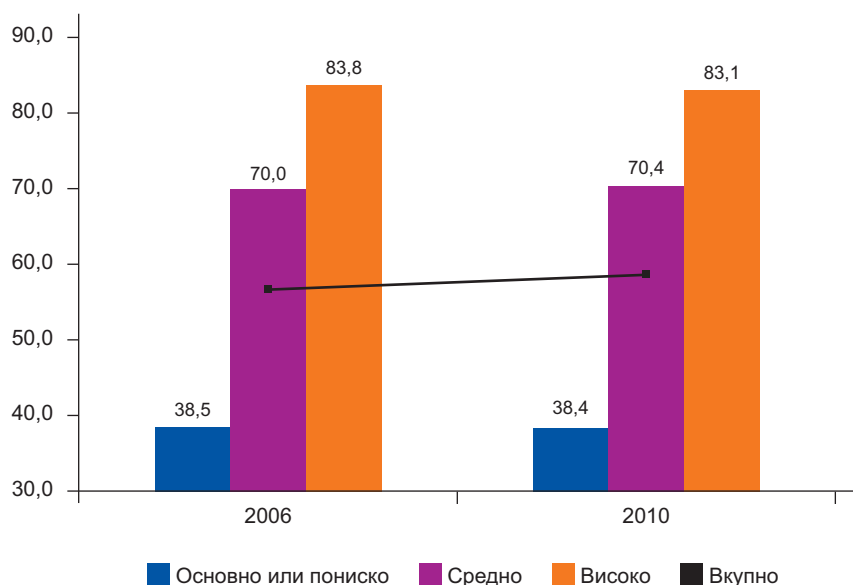
Извор: Пресметки на авторот, врз основа на податоците од тримесечното истражување на работната сила (2006–2010) достапни на страницата на ЕУРОСТАТ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Во последното тримесечје на 2010 г., стапката на учество на жените изнесуваше 47 проценти, што е за околу 25 процентни поени (п.п.) пониско од стапката на мажите, што укажува на релативно голем родов јаз во споредба со ЕУ-27 (13,2 процентни поени во истиот период). Стапката на учество на мажите изнесува 72 проценти и е на ниво со останатите земји од регионот и ЕУ-27.

Младите лица (на возраст од 15–24 г.) имаат ниска стапка на учество, околу половина од националниот просек. Иако стапката на учество на младите се зголеми во периодот 2005–2007 г. (од 33 проценти на 36 проценти), истата започна да опаѓа во 2009 г., за да стигне на 33,3 проценти во 2010 г.

Слика 9

Стапка на учество според степенот на образование (возраст 15–74 г.)¹⁷

Извор: Пресметки на авторот, врз основа на податоците од тримесечното истражување на работната сила (2006–2010) достапни на страницата на ЕУРОСТАТ.

Ниското учество на младите се должи на: (i) малата веројатност за вработување и тешкотијата за транзиција од училиште на работа, (ii) неподготвеноста на работодавачите да ги снесат трошоците за обука на работното место за неискусните млади луѓе, имајќи предвид дека има и искусни невработени кандидати, (iii) неусогласеност меѓу потребите на работодавачите и квалификациите што произлегуваат од образовниот систем. Опаѓачкиот тренд во учеството може да се објасни со зголеменото запишување во високо образование, под политиката на владата за дисперзија на јавните високообразовни институции и намалувањето на трошоците за високо образование.

Учеството во вработување е значително поврзано со степенот на образование, бидејќи поединците со терцијарно образование се приближно два и половина пати поактивни од оние со основно образование или помалку (слика 9). Има мало намалување во стапката на учество на поединците со терцијарно образование во 2010 година, во споредба со 2006 година. Ова е поради зголемувањето на работоспособната популација со терцијарно образование (со 29%) во споредба со зголемувањето на активните поединци на истото ниво образование (со 27%).

17 Нема достапни информации за работоспособното население, според степенот на образование пред 2006 година. Оваа студија прикажува податоци за учеството и други индикатори распределени по пол, само за периодот од 2006 до 2010 година.

2.2 Трендови кај вработеноста

Стапката на вработување во ПЈР Македонија, во 2010 г. изнесуваше 43,3 проценти. Оваа стапка е доста ниска во споредба со стапките на вработеност во ЕУ-27 (64,6 проценти во 2009 г.), како и во споредба со стапката на Бугарија (62,6 проценти) и Хрватска (56,6 проценти).

Податоците од анкетата за работната сила (LFS) покажуваат дека во периодот 2005–2010 г., отворени се околу 93.800 нови работни места, односно 15 проценти од вкупната стапка на вработеност. Меѓутоа, отворањето на работни места во периодот од 2005 до 2009 г., кога се отвораа околу 20.000 работни места секоја година, значително се забави во 2010 г., кога се отворија само 7.034 нови работни места. Ова значи дека пониската економска активност во 2009 година имаше влијание врз растот на вработувањето со задоцнување од 12 месеци. Подобриот резултат на пазарот на труд во поранешната југословенска Република Македонија во периодот на кризата, во споредба со соседните земји може да е поради низа фактори. Реформата во данокот за труд можеби помогнала претпријатијата да ги задржат работниците со тоа што трошоците се намалија, со што се одложи отпуштање на работниците. Исто така неформалните вработувања може делуваа проциклично, апсорбирајќи ги работниците од формалната економија, со што се задржаа нивоата на вработеност¹⁸. Подобрувањето на работата на инспекцискиот систем можеби придонесе кон формализирање на непријавените работници.

Стапката на вработеност на жените е пониска во споредба со мажите со приближно 18% (слика 10). Ваквиот родов јаз е поголем од ЕУ-27 (малку над 13% во 2009 година). Разликата во стапките на вработеност помеѓу половите се намалува со нивото на стекнато образование. Кај високообразованите жени може да се забележат маргинално пониски стапки на вработеност во споредба со мажите, упатувајќи дека степенот на образование е посилен решавачки фактор во однос на веројатноста за вработување, отколку што е полот.

Младите работници се соочуваат со многу ниска стапка на вработеност (16,1 проценти во последното тримесечје од 2010 г.), иако кај оваа стапка се бележи одреден пораст во однос на состојбата во 2006 г. Слично на стапката на учество, ниската стапка на вработеност кај младите во Македонија се должи на задоцнетото склучување работен однос, поради потешкотиите при пронаоѓањето на првото вработување и високата стапка на неактивност поради образование¹⁹.

Вкупната стапка на вработеност (за населението на возраст од 15–74 години) се зголемува со степенот на образование: од 21,8 проценти за работниците со основно образование или пониско, до 45,5 проценти за работниците со средно образование, до 64,9 проценти за лицата со терцијарно образование. Образованието е главен фактор за премин од невработеност во вработеност: Поединците со средно и терцијарно образование имаат поголема веројатност да се префрлат од невработени во вработени (7% односно 18%)²⁰. Слично, постои голема тенденција

18 Не се достапни бројките за LFS за неформалното вработување за 2010 година.

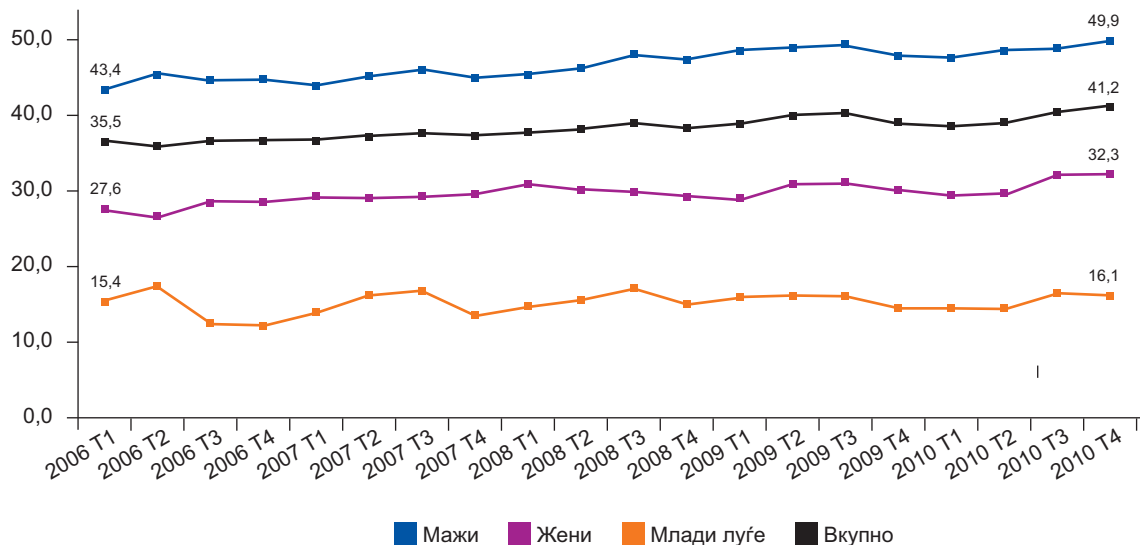
19 Комбинирането на образованието со работа не е вообичаено.

20 Angel-Urdinola, D. F. и Macias, V., *FYRMacedonia Labour Market Profile 2004-2007*, World Bank Policy Note, World Bank, Washington D.C. 2008, op.cit.

за враќање кон образованието, поради веројатноста за вработување и повисоки примања, не земајќи го предвид прашањето со релевантноста на стекнатото образование²¹.

Слика 10

Тренд кај стапката на вработеност, според род и возраст, (2006Q1–2010Q4)

Извор: Пресметки на авторот, врз основа на податоците од тримесечното истражување на работната сила (2006–2010) достапни на страницата на ЕУРОСТАТ.

Меѓутоа, во текот на последните години има намалување кај стапката на вработеност на работниците со завршено терцијарно образование (од 65,8 проценти во 2008 г. на 64,9 проценти во 2010 г.), додека се бележи благ пораст на стапката на вработеност на работниците со понизок степен на образование. Тоа може да се објасни со промената во образовната структура на работоспособното и вработеното население кон терцијарно образование во 2009 и 10 г. Во периодот меѓу 2000 и 06 г., бројот на работоспособни лица со завршено терцијарно образование се зголеми за 17,5 проценти, додека бројот на работници со завршено терцијарно образование се зголеми за 17,2 проценти. Оттаму, уделот на лицата со терцијарно образование во работоспособното население се зголеми од 10,9 на 13,2 проценти, додека уделот во вкупната вработеност од 18,3 на 21,7 проценти. Ваквите промени во образовната структура се резултат на владината политика за зголемување на бројот на лицата што се запишуваат во терцијарното образование. Овие промени доведоа до значително зголемување на бројот на запишани и дипломирани кандидати (бројот на дипломирани кандидати се зголеми за три пати во периодот 2000 до 2008 г.). Бидејќи релативната понуда на работници со терцијарно образование се зголеми, ќе дојде до намалување на релативната цена, со помали плати и/или можности за наоѓање вработување. Понатаму, во зависност од структурата на побарувачката за работници со

21 Н. Мојсоска., *Јавното вработување, образование и пазарите на труд во Македонија*, Нам Прес Скопје, 2006.

различен степен на образование и професионални профили, таквата политика може да доведе до зголемена невработеност кај работниците со терцијарно образование.

И покрај фактот што (сè уште) нема негативни влијанија од падот во економијата врз трендовите на вработеност, корисно е да се направи анализа на структурата на вработеноста што може да даде подетален увид во целосниот резултат на пазарот на трудот. На пример, зголемувањето кај договорите за вработување на определено време во споредба со вработувањето на неопределено време може да упатува на зголемена ранливост на работниците, дури и во случај на стабилна или зголемена вработеност. Во Табела 3 има приказ на структурата на вработеноста во Македонија според дејност, економски статус, сопственост и вид на договор. Податоците укажуваат на сè поголем удел на вработеноста во услужниот сектор и земјоделството, со истовремено опаѓање на вработеноста во индустријата. Во периодот помеѓу 2009–2010 година го одразува намалувањето на индустриското производство како резултат од економската криза и фактот што вработувањата во земјоделството и одредени услужни дејности делуваа како заштита во периодот на кризата.

Табела 3

Структура на вработеноста, Поранешна Југословенска Република Македонија (15–74)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сектор на вработување						
земјоделство	19,5	20,1	18,3	19,7	18,5	19,3
индустрија	32,3	32,6	31,3	31,3	29,7	28,9
Услуги	48,2	47,3	50,4	49,1	51,7	51,9
Статус на вработување						
вработен	71,9	70,8	72,3	71,8	72,0	71,5
работодавач	5,7	5,9	5,5	4,9	5,2	5,4
самовработен	12,0	12,4	12,1	12,9	12,7	13,1
семеен работник	10,4	10,9	10,1	10,3	10,2	10,1
Сопственост						
приватна	62,3	66,1	69,0	71,4	73,7	73,7
друга	37,7	33,9	31,0	28,6	26,4	26,3
Вид на договор*						
скратено работно време	—	6,3	6,4	5,6	5,3	5,5
полно работно време	—	93,7	93,6	94,4	94,7	94,5
Вид на договор*						
на неопределено време	—	91,5	90,8	89,4	88,8	88,0
на определено време	—	8,5	9,2	10,6	11,2	12,0

Извор: Пресметка на авторот врз основа на податоците од Анализата на работната сила.

(*) Податоците претставуваат просек за периодот Т1–Т3 2010 г.

Друг важен аспект е уделот на самовработувањето во вкупната вработеност, бидејќи ваквиот вид на работа може да понуди издржлива алтернатива во услови со низок степен на отворање работни места. Од друга страна, ако самовработувањето е едноставно стратегија за преживување, тогаш генерира ранливост, а не на можност. Во 2010 година, самовработувањето заземаше 13,1% од вкупната вработеност, повисоко од Словенија (11,6%) и Естонија (7,9%), но пониско од Хрватска (18%), Полска (18,5%) и Романија (19,5%)²². Според студија на Светска банка, самовработувањето во земјата е главно замаскирано вработување за плата. Во периодот на економска експанзија, ваквите нископродуктивни форми на вработување се намалуваат, додека во период на криза служат како заштита од невработеност. Бројот случаи на ранливо вработување е значително стабилен, на 23%²³.

Флексибилните договори за работа овозможуваат флексибилност на пазарот на трудот и го зголемуваат изборот за работниците и работодавачите. Но, таквите договори може да донесат и несигурност и ранливост на работниците доколку не ги прифатат доброволно договорите или ако флексибилните договори се единствената можност за влез на пазарот на трудот. Нема подетални податоци за флексибилните договори во Македонија. Уделот на вработените со скратено работно време во вкупниот број на вработени се намали во периодот 2005–2010 г. и во 2010 г. изнесуваше 5,5 проценти (видете Табела 3). Оваа стапка е ниска според ЕУ-27 стандардите. До средината на 2008 г. постоеше бариера во поглед на придонесите за социјално осигурување, со што работниците ангажирани со скратено работно време беа релативно „скапи“ за претпријатијата. Од 2009 г. се направија измени во законодавството, но со незначително влијание до сега. Во 2005 г. не се на доброволна основа (36,1 проценти)²⁴. Ова е повисоко од стапката забележана во новите членки на ЕУ (31%) и земјите од ЕУ-15 (17,1%). Од оние вработени со скратено работно време на доброволна основа, само 7,1% избрале работа со скратено работно време за усогласување на семејните и професионалните обврски.

Во 2010 г., приближно 7 проценти од вкупниот број вработени жени работат со скратено работно време, во споредба со 4,5 проценти од мажите.. Младите работници имаат најголем удел на вработување со скратено работно време во вкупната вработеност (10,7 проценти во 2010 г.), во опаѓање, во споредба со 2005 г. (12,4 проценти).

Работата на определено време се зголеми од 8,5 проценти во 2005 г. на 12 проценти во 2010 г. Тоа упатува на зголемена ранливост, доколку поголемиот дел од работниците со ваков договор се млади работници и/или жени. Во периодот од 2005 до 2010 г., вработувањето на определено време кај жените е зголемено за 46 проценти, достигнувајќи 13,3 проценти од вкупниот број на вработени жени. Истовремено, вработувањето на определено време кај мажите е зголемено на 9,9 проценти, односно за 31 процент. Вработувањето на определено време е најзастапено кај

---

22 Податоците за овие земји може да се преземат од интернет страницата на ЕУРОСТАТ, <http://epp.eurostat.ec.eu.int>.

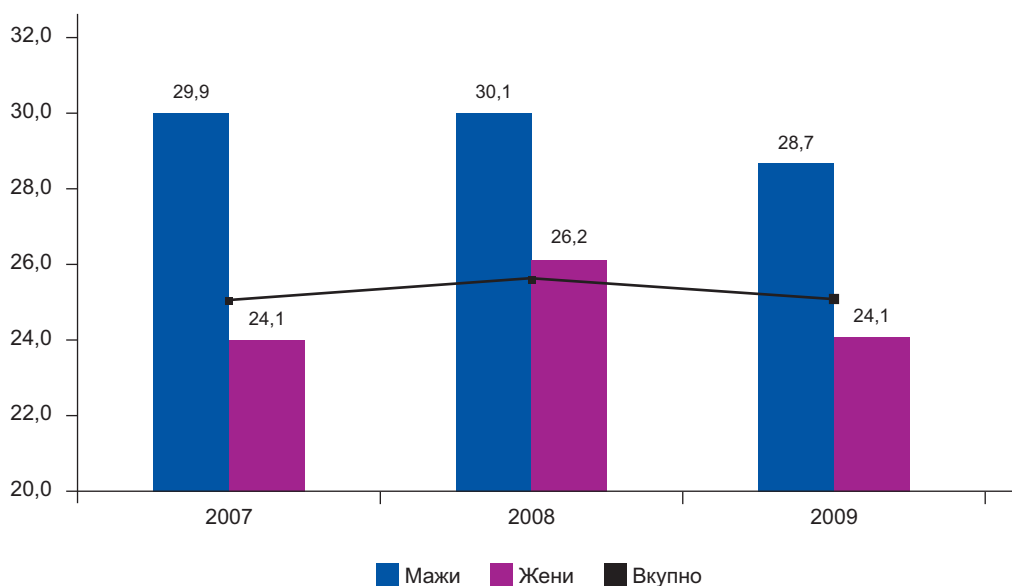
23 Ранливото вработување претставува удел на самовработувањето и невработените членови од семејството во вкупната вработеност

24 Светска банка. Студија за процена на сиромаштија за Република Македонија, Светска банка, Вашингтон ДЦ, мимео, 2007 година.

младите работници (25,6 проценти од нив се вработени врз основа на договори на определено време), меѓутоа, кај работниците од старосната група на возраст од 50 до 64 години, се забележува најзначително зголемување (71 процент во периодот 2005–2010 г.).

Според последните бројки, неформалното вработување опфаќа 26,4 проценти од вкупното вработување во 2010 година. Жените се помалку застапени, со 24 проценти жени работници во 2009 година вработени во неформалниот пазар во споредба со 28,7 проценти мажи неформално вработени (слика 11)²⁵.

Слика 11
Неформално вработување, според пол,
Поранешна Југословенска Република Македонија (2007–2009)

Извор: Државен завод за статистика, 2010 г.

2.3 Трендови кај невработеноста

Невработеноста во ПЈР Македонија веќе беше на високо ниво на почетокот на транзицискиот период (проценета на 20%). Тенденција што почна да бележи опаѓање во 2006 г., при што во 2010 г. стапката на невработеност изнесуваше 32,3 проценти.

Во Табела 7 е даден приказ на трендот на невработеност за периодот 2005–2010 г. Стапката на невработеност е намалена за 14,3 проценти, иако намалувањето во 2010 г. е незначително. Иако учеството и стапката на вработеност кај жените се многу пониски од оние кај мажите,

25 Податоците за неформалното вработување се достапни само за периодот 2007–2009 г.

стапката на невработеност е речиси еднакво распределена меѓу родовите. Тоа може да укажува на поголема подготвеност кај жените да се нафатат на ниско платени, стабилни работни места во јавниот сектор или на работни места во новоосновани мали приватни фирми, бидејќи според традицијата, тие секогаш имаат второстепена улога во заработувањето за живот на семејството.²⁶

Невработеноста на младите, со 53,6% во 2010 година е приближно 1,8 пати од стапката на невработеност на возрасната популација. Ова значи дека повеќе од половина од активните млади се невработени. Меѓутоа, стапката на невработеност на младите, се намали со 14,5% во периодот од 2005–2010 годинт. Ова покажува дека врз вработувањето на младите во земјата силно влијае деловниот циклус. Стапката на невработеност кај населението од возрасната група со најголема работоспособност е намалена за 14,4 проценти во истиот период, иако незначително се зголеми во текот на 2010 г. во споредба со 2009 г. Стапката на невработеност кај постарите работници незначително се зголеми во текот на 2010 г.

Табела 4
Клучни показатели за невработеност,
Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Промена 2005–2010
Вкупно	37,7	36,3	35,2	34,0	32,4	32,3	–14,3
Пол							
Мажи	36,9	35,6	34,8	33,7	32,0	32,1	–13,0
Жени	38,8	37,5	35,8	34,3	32,9	32,5	–16,2
Возрасни групи							
15–24	62,7	59,9	57,8	56,4	55,1	53,6	–14,5
25–49	35,9	34,1	32,9	31,6	30,3	30,7	–14,4
50–64	27,9	28,3	28,5	28,0	25,9	26,0	–6,7
Степен на образование (15–74)							
основно или пониско	43,6	41,8	42,7	41,2	38,6	38,8	–10,9
средно	38,7	36,9	35,1	33,1	32,3	32,1	–17,0
терцијарно	20,4	21,2	20,5	21,4	21,3	21,8	6,5
Стапка на невработеност кај категоријата од млади до	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	1,8	–1,2
Долгорочна невработеност	86,7	84,0	84,9	84,9	81,6	82,9	–4,4

Извор: Пресметка на авторот врз основа на податоците од Анализата на работната сила, Државен завод за статистика.

26 Munich, D., Svejnar, J. и Terrell, K., *Do markets favour women's human capital more than planners*, IZA Discussion Paper, No.1393, 2004.

Стапката на невработеност се движи од 11,7 проценти во Југоисточниот регион до 58 проценти во Североисточниот регион, со стандардно отстапување од 13,5. Истите овие региони се карактеризираат со највисоката односно најниската стапка на вработеност (62,3 односно 25 проценти).

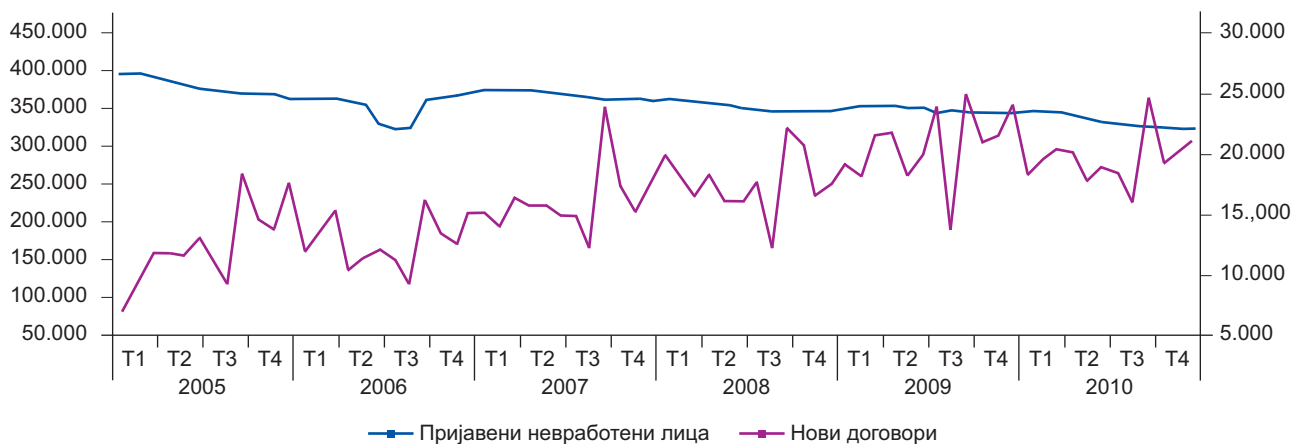
Како и на другите места, веројатноста за невработеност се намалува со стекнување на ниво на образование. Од Табела 7 може да се забележи дека кај лицата со основно образование постои поголема можност за невработеност, отколку кај оние со средно и терцијарно образование. Меѓутоа, во периодот 2005–2010 г. стапката на невработеност на лицата со завршено основно и средно образование се намали за 7,8 проценти односно 16,7 проценти, додека стапката на невработеност на лицата со завршено терцијарно образование се зголеми за 4 проценти. Овој наод укажува дека пазарот не може да ја апсорбира зголемената понуда на работници со завршено терцијарно образование, поради својата структура каде што доминираат нискоквалификувани работни места во производство (претежно во металната и текстилната индустрија) и во услужниот сектор со ниска продуктивност.

Друга посебна одлика на пазарот на трудот во земјата е високата појава на долгорочна невработеност (ДН). Повеќе од 80% од невработените се долгорочно невработени, далеку над просечното ниво забележано во ЕУ-27 (под 40%). Ова укажува на стагнирање на пазарот на трудот, каде што виртуелно сите невработени се соочуваат со тешкотија да најдат работа²⁷.

Во периодот помеѓу 2005 и 2010 година, бројот лица што се пријавиле како невработени во Агенцијата за вработување бележи стабилно опаѓање (слика 12).

Слика 12

Пријавена невработеност и нови договори за вработување, Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010)

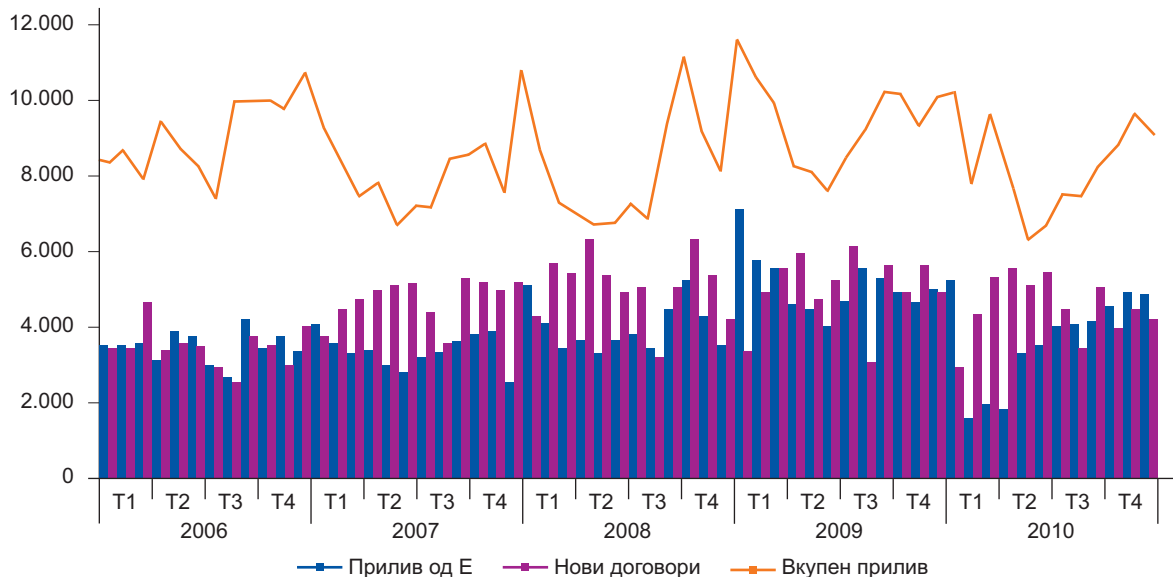
Извор: Агенција за вработување (АВ) достапно на интернет страницата <http://www.avrm.gov.mk>.

27 Мојсоска-Блажевски, Н. И Петрески, М., “Намалено оданочување: Ефектот на трудовата исплатливост врз вработувањето во Македонија” оп.цит.

Приливот на лица пријавени како невработени се зголеми кон крајот на 2008 година и почетокот на 2009 година. Изненадувачки, одливот на вработените лица (единствено оние работници што биле евидентирани во АВРМ) бил релативно висок во текот на рецесијата, што води кон збирен позитивен ефект на новите вработувања во однос на загубените работни места.

Слика 13

Прилив и одлив на евидентирани невработени лица, I.2006-XII.2010*

Извор: Агенција за вработување. Не се достапни детални податоци за приливите и одливите во/од евиденцијата на невработените лица пред 2006 година.

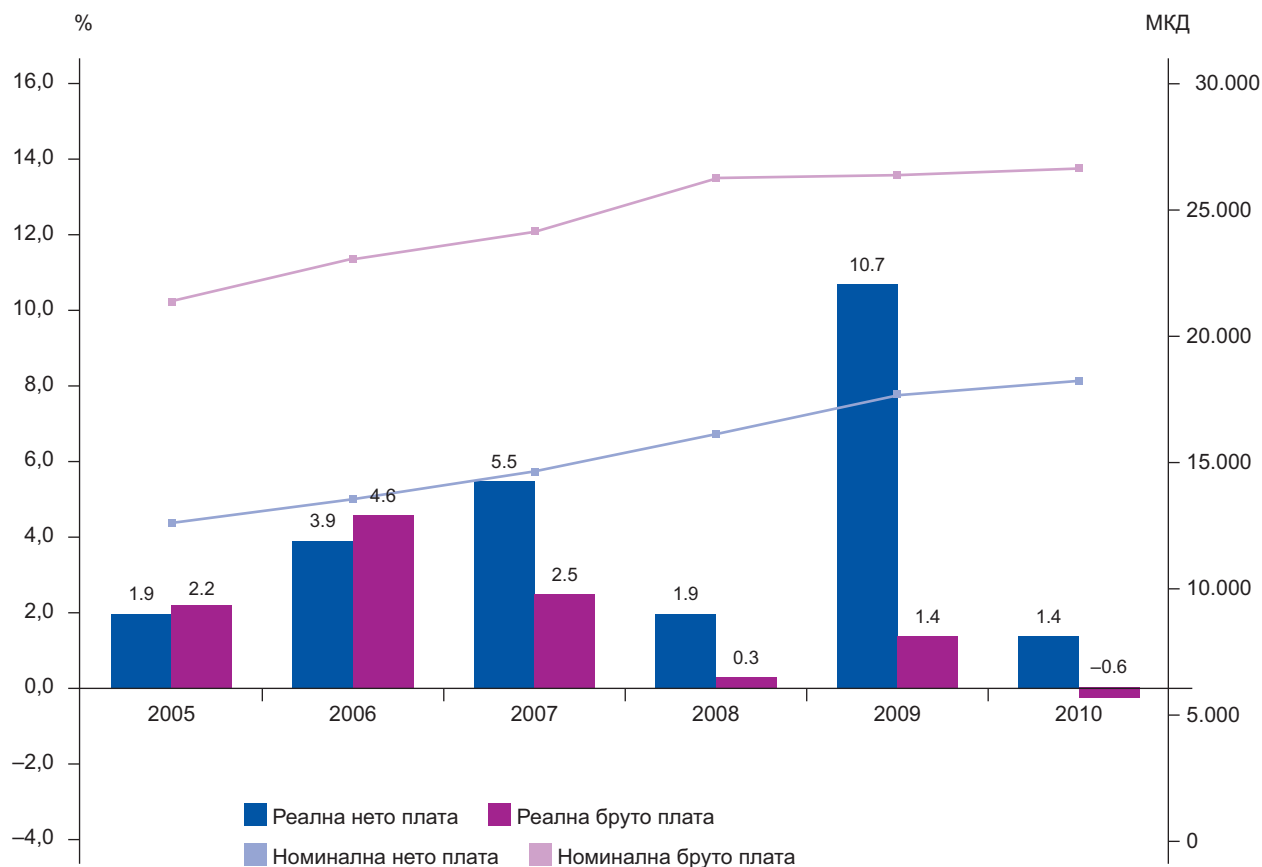
2.4 Трендови на плати

Реалниот пораст на нето платите е позитивен во периодот 2005–2010 г., со просечна годишна стапка на раст од 4,2 проценти. Реалната бруто плата се зголемуваше со различно темпо поради трудовите даночни реформи (вovedувањето пашален данок на приход и намалување на даночната стапка, како и реформите во бруто платата што претходно ги вклучуваа неоданочуваните надомести). Со овие реформи се зголеми разликата меѓу просечната нето и бруто плата. Во 2010 година, стапките на придонесите за социјално осигурување беа дополнително намалени (како продолжение на најавеното тригодишно постепено намалување), што резултирало со негативен реален раст на просечната бруто плата, наспроти малото зголемување на просечната нето плата (видете Слика 14).

Во периодот на разгледување, реалниот пораст на нето платата беше позитивен, при што најголем пораст е евидентиран во 2009 г. Меѓутоа, овие износи треба внимателно да се протолкуваат, поради структуралниот прекин во 2009 г. и нестабилноста на стапката на инфлација²⁸.

28 Ревидирањето на месечната номинална стапка на раст на платите е направена за јануари 2009 година, кога започнаа реформите на бруто платата заради отстранување на последиците од промената на дефиницијата на платата (вклучувањето на хранарината и надоместокот за патните трошоци во платата).

Слика 14
Реална стапка на пораст на бруто и нето плата,
Поранешна Југословенска Република Македонија (2005–2010)

Извор: Пресметки на авторите врз основа на податоци од Државниот завод за статистика.

Во 2009 година, највисокиот реален раст на платите беше забележан во јавниот сектор. Ова го одразува зголемувањето со 10% на платите за вработените во јавниот сектор. Ова беше второто последователно зголемување откако владата најави тригодишно постепено зголемување на платите во јавниот сектор (10% годишно)²⁹. Покрај тоа, во 2009 година, спроведувањето на новиот колективен договор за работниците со ниски примања од секторот образование предизвика определен дополнителен раст. Просечната плата во земјоделството започна позитивно да се движи во 2009 година, бележејќи зголемување по период од три години. Сепак, во 2010 г., просечната плата беше пониска отколку во 2005 г. Порастот на платата во услужниот сектор беше позитивен, со проценето зголемување во 2009 г. од 12,6 проценти и намалување во 2010 г. (за околу 1 процент). Порастот на платите во индустријата, релативно побавно се приспособува кон движењата на продуктивноста.

²⁹ Во 2009 година, планираното зголемување не беше спроведено поради слабите финансиски средства на владата и можниот притисок врз инфлацијата.

Анализата презентирана во Табелата 5, покажува опаѓачки сооднос меѓу секторската плата и просечната плата во одредени сектори (на пример, рибарство, хотелите и рестораните, рударството, финансиското посредување и производството) и растечки сооднос првенствено во јавниот сектор. Просечната плата во услужниот сектор е значително над просекот на национално ниво, што главно се должи на традиционално повисоките нивоа на платите во секторите како што се комуналните услуги, телекомуникациите и финансиското посредување. Понатаму, од 2005 г., просечната плата на јавната администрација ја надмина националната просечна плата за околу 20 процентни поени.

Табела 5

Номинална нето плата, селектирани економски сектори (% просечна нето плата)

Sectors	2006	2008	2010	Промена 2006–2010
Земјоделство	76,9	74,1	72,1	-6,2
Рибарство	95,5	58,8	57,9	-39,4
Рударство	118,4	110,8	106,4	-10,1
Производство	78,6	78,4	71,8	-8,7
Комунални услуги	143,3	128,9	138,5	-3,3
Градежништво	73,3	73,7	74,3	1,4
Трговија	98,6	91,9	91,3	-7,4
Хотели и ресторани	82,9	79,7	69,9	-15,7
Транспорт и врски	125,1	121,6	123,2	-1,5
Финансиско посредување	196,6	190,4	177,4	-9,8
Недвижности	101,4	99,9	96,8	-4,5
Јавна администрација	118,6	120,4	120,9	1,9
Образование	92,0	95,6	103,0	12,0
Здравствени и социјални работи	92,6	94,3	105,2	13,6
Други услуги	93,4	89,4	88	-5,8

Извор: Пресметки на авторите врз основа на податоци од Државниот завод за статистика.

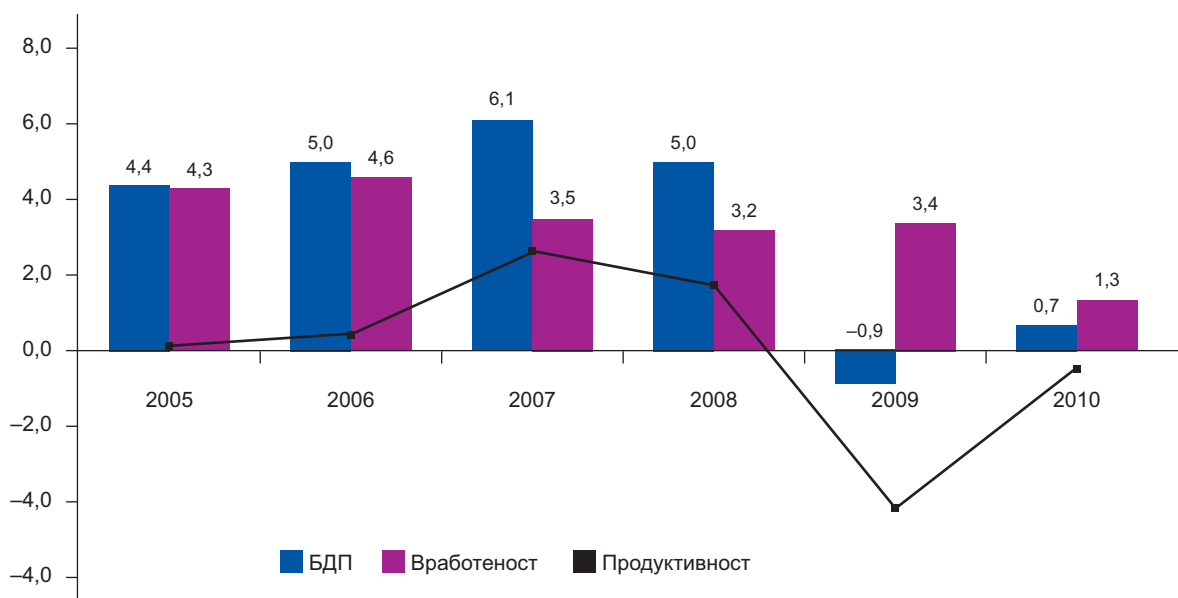
Анализата на распределбата на платите по професии открива определен степен на диференцијација според висината на квалификациите. Речиси 20 проценти од сите високо квалификувани вработени (управители, техничари и стручни лица) во 2007 година добивале плати над националниот просек во споредба со само 7,4 проценти од средно-квалификуваните вработени (службеници и работници во услужни дејности) и 5 проценти од ниско-квалификуваните (ракувачи со машини и други мануелни работници). Друг пример за реакцијата на пазарот на трудот во однос на недостигот на вештини и продуктивноста е прикажан преку релативните плати по сектори. Работниците во примарниот сектор и во производството (што претежно имаат пониско ниво на образование) имаат споредбено пониски плати, додека, пак, работниците во

енергетскиот сектор и во секторот за финансиско посредување имаат плати што се далеку повисоки од националниот просек.

2.5 Квалитет и продуктивност на работата

Во периодот 2005–2010 г., БДП и вработеноста имаат слични стапки на пораст (3,4 проценти). Сликата 15 подолу јасно покажува дека вработеноста се приспособува на промените во производството со одредено задоцнување (три до четири тримесечја). Ова води до релативно големи годишни промени во продуктивноста. Најголемиот пад на продуктивноста е забележан во 2009 година (4,2 проценти), бидејќи вработеноста не се приспособила кон падот во производството. Покрај вообичаениот модел на вработеноста што заостанува зад движењето на продуктивноста, едно од можните објаснувања за таквото разидување може да лежи во реформите на платите што беа спроведени во 2009 година, со кои се намалија трошоците за работната сила.

Слика 15
Стапки на раст на БДП, вработеност и продуктивност, (2005–2010)

Извор: Пресметки на авторите врз основа на податоци од Државниот завод за статистика.

И покрај напредокот во продуктивноста во периодот од 2006 до 2008 година, намалувањето во 2010 година го врати нивото од 2005 година. Овој општ модел на продуктивноста се разликува од еден произведен сектор до друг, со оглед на секторските варијации на продуктивноста, како и различните патеки на приспособување на вработеноста во секој сектор. По значајниот пораст во 2007 година, продуктивноста во индустријата забележа опаѓање во 2008 и 2009 година, поради бавното приспособување на вработеноста на промените во БДП. Во 2010 г. продуктивноста во индустријата се зголеми за 2,7 проценти како резултат на намалувањето на бројот на вработени.

Продуктивноста во земјоделството се зголеми во 2009 и 2010 г., додека истата се намали во услужниот сектор (7%) во 2009 година.

2.6 Развивање на човечкиот капитал

По периодот на ниската јавна потрошувачка во образованието (во износ од 3 проценти од БДП), потрошувачката во образованието се зголемувала од 2006 наваму, достигнувајќи приближно 4.6 проценти во 2009 година. Ова ниво ја одразува владината политика за зголемување на општото ниво на образование. Таквата политика се спроведува преку: i) продолжување на времетраењето на основното образование на 9 години, ii) воведување задолжително средно образование, и iii) зголемено субвенционирање на терцијарното образование. Ученичките имаат релативно слаби постигнувања во основното образование и помала е веројатноста да продолжат во средното образование, но оние ученички што нема прерано да го напуштат училиштето постигнуваат подобри резултати во средното, и особено во терцијарното образование.

Земјата сè уште има ниски нето стапки на запишани деца во установите за образование на децата од предучилишна возраст според меѓународните стандарди. Се проценува дека во 2008/09 година околу 24% од децата биле опфатени со предучилишните установи, во споредба со 57 проценти во Централна и Источна Европа и Комонвелтот на независните држави³⁰. Покрај тоа, податоците од Еуростат покажуваат дека само 20 проценти од децата на четиригодишна возраст во ПЈР Македонија се запишани во образовните институции, во споредба со просекот од 90 проценти во ЕУ-27. Малата стапка на запишување на децата во претшколските установи може да се објасни со релативно слабата активност на жените на пазарот на трудот, традицијата според која бабата и дедото се грижат за своите внуци, како и неразвиената мрежа на јавните институции за детска грижа³¹.

Нето стапката на уписи во основното образование (ISCED 1 и 2) во 2008/09 години изнесувала 91 процент, без разлика меѓу половите. Меѓутоа, стапката на уписи е нешто пониска од просекот за Централна и Источна Европа (околу 97 проценти). Децата од двата пола се подеднакво застапени во основното образование, со тоа што ученичките имаат помали изгледи за продолжување во средното образование (видете Табела 6), иако продолжувањето во средното образование воопшто се подобри во училишната година 2008/09, најверојатно како резултат на воведувањето на задолжителното средно образование, заедно со големите парични казни за кршење на законот³². Земјата има релативно висок процент население на возраст помеѓу 18 и 24 години што има завршено најмногу основно образование (23% во 2006 година и 16.2% во 2009 година).

30 TransMONEE база на податоци на UNICEF, на <http://www.transmonee.org>.

31 Градинки има само во 33 од 84 општини.

32 Врз основа на Измените и дополнувањата на Законот за средно образование (Службен весник бр.49/2007), родителите ќе плаќаат парична казна во износ од 1000 евра, ако нивните деца не се запишат или не ја посетуваат редовно наставата во средното образование. Овој износ е приближно 3,5 пати поголем од просечната номинална нето плата во 2010 година.

Табела 6

Напредок кај различните степени на образование, според пол (2006–2009)

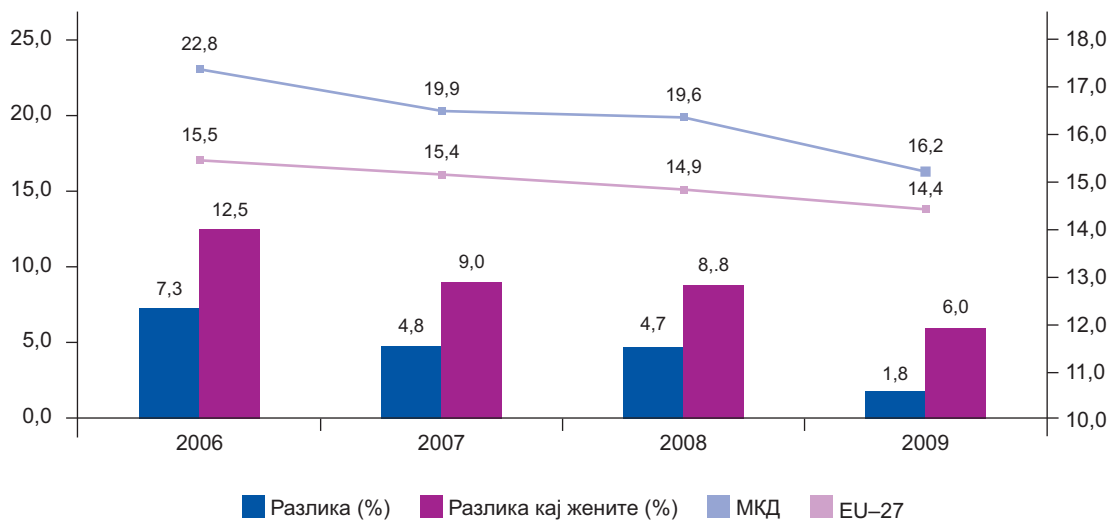
	2006/07		2007/08		2008/09	
	Жени	Мажи	Жени	Мажи	Жени	Мажи
Основно до средно	84	92	84	95	89	98
Средно до терцијарно	59	53	76	72	77	73

Извор: Државен завод за статистика (2010 г.)

Нето стапката на запишување во средното образование е 68.3%, при што стапката на запишување на женските ученици е малку пониска од онаа кај мажите (66.5%), но, исто така, бележи и пораст.

Слика 16

Напуштање на образованието во рана школска возраст, Поранешна Југословенска Република Македонија (2006–2009)

Извор: Пресметки на авторот врз основа на податоците од ЕУРОСТАТ .

Во последните години се бележи брз пораст на побарувачката за терцијарно образование, што претставува одраз на очекуваниот пораст на бројот на лицата што го продолжуваат своето образование, но и поради тоа што таквото нешто им овозможува на невработените да го пролонгираат барањето работа. Побарувачката се засили со приватните субјекти и проширувањето на државните универзитетски програми. Бидејќи децентрализацијата на високото образование не беше формулирана врз основа на кохерентна економски оправдана анализа, постојат критики дека овие иницијативи се популистички предлози насочени кон намалување на притисоците на пазарот на трудот. Покрај тоа, во тек се јавни дебати за квалитетот на високото образование, како и за неговата релевантност во однос на моменталната економска структура.

Анализата на пазарот на трудот покажува дека структурата на работоспособната популација и работниците воопшто покажува зголемување на бројот поединци со високо образование. Меѓутоа, претпријатијата, можеби нема да имаат потреба од универзитетски образовани работници. Ваквиот недостаток би го намалил бројот на лицата што продолжуваат во високото образование и ќе смени насоката на трендот на запишувањето. За жал, во земјата не е воспоставен систем за прогноза на вештини – предвидување за професиите што ќе се бараат на среден и долг рок – заради обезбедување информации при креирањето политики за образование и обука. Советите во врска со изборот на професијата во училиштата не се развиени на соодветно ниво и нив ги обезбедуваат училишните психолози. Советите во врска со изборот на професијата на учениците и на студентите главно им ги обезбедува Агенцијата за вработување, и самиот избор на професијата е поврзан со одлуки што мора итно да се донесат кога лицето го напушта училиштето.

Уделот на женските студенти во бројот на уписи во терцијарното образование расте, од 44,5 проценти во 2005/06 година на 53 проценти во 2009/10 година. Жените со поголема веројатност избираат и дипломираат на општествените науки, уметноста и хуманитарните науки, но сè уште се недоволно застапени меѓу оние што дипломираат на природните и техничките науки.

И покрај неодамнешните поволни тенденции, земјата сè уште покажува слаби резултати во однос на стекнувањето ниво на образование. Особено, уделот на лицата на возраст од 30-34 години со завршено терцијарно образование е многу понизок во споредба со земјите од ЕУ-27 (Табела 7), а далеку под целта поставена со Европа 2020 (40 проценти). Уделот на населението на возраст од 25–64 години што учествува во процесите на образование и обука е понизок од оној во ЕУ-27 (3,3 проценти, односно 10 проценти).

Табела 7

Процент поединци на возраст од 30 до 34 години, со терцијарно образование (2006-2009)

	2006		2007		2008		2009	
	Сите	Жени	Сите	Жени	Сите	Жени	Сите	Жени
Бугарија	25,3	32,8	26	33,2	27,1	34,5	27,9	35,6
Република Чешка	13,1	12,4	13,3	13,7	15,4	15,9	17,5	18,7
Словенија	28,1	36	31	41,1	30,9	38,4	31,6	39,3
Хрватска	16,7	19,1	16,7	21,1	18,5	21,4	20,5	23,6
ПЈР Македонија	11,6	12,8	12,2	13,6	12,4	13,1	14,3	16,8
Турција	11,9	9,5	12,3	10,3	13,0	11,2	14,7	12,9
ЕУ-27	28,9	31,5	30	32,9	31,1	34,3	32,3	35,7

Извор: Eurostat, показатели за Европа 2020.

3. Реакција против влијанијата на економската криза преку политики

Релативно добрите перформанси на економијата, вклучувајќи го пазарот на трудот, во ПЈР Македонија за време на кризата може, меѓу другото, да им се припишат на интензивните реформи што Владата ги спроведе пред кризата³³. Овие реформи се фокусираа на подобрување на деловната клима и вклучуваа области како што се влегување и напуштање на пазарот; царинска управа и трговски бариери; флексибилност на пазарот на трудот и оданочување на трудот; намалување на административните оптоварувања за фирмите; намалување на трошоците за деловно работење; регулаторна гилотина и реформи за подобрен катастар на недвижниот имот.

3.1. Општи мерки за поттикнување воведени како одговор на кризата

Анализата што следува укажува дека политиките на ПЈР Македонија за време на криза се во согласност со меѓународните трендови (Поле 2), и покрај карактеристична монетарна политика, имајќи го предвид фиксниот номинален курс.

---

33 Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) *South Eastern Europe after the Crises: a New dawn or back to business as usual?*, London, op.cit.

Поле 2

Политички можности и глобални реакции кон рецесијата

Земјите ширум светот применуваа различни интервенции за излез од рецесијата во различни области. Се наведуваат осум области на политичка интервенција во земјите со низок и среден приход: монетарна и финансиска политика, фискална политика, девизен курс/капитална сметка, заштита на приходот и вработеноста, социјална заштита, зголемена можност за вработување, иницијативи специфични за група и иницијативи специфични за сектор. Област каде што има најмногу интервенции е фискалната политика преку јавни инвестиции во инфраструктурата (речиси сите земји), следи монетарната политика (намалување на каматната стапка и шема за гаранција на депозити), коишто ги спроведуваат 75 проценти од земјите, поддршка за малите и средни претпријатија (70 проценти), дополнителни социјални расходи и севкупно ревидирање на даноците и расходите (60 проценти).

Извор: Islam, IyanatulandSher, Verick (eds) From the Great Recession to Labour Market Recovery: Issues, evidence and policy options, International Labour Office, Geneva, 2011

Главниот предизвик за економските политики за време на намалената економска активност беше остварувањето на соодветна рамнотежа меѓу економскиот пораст и заштитните мерки против ризиците³⁴. Во периодот 2008–10 г., владините политики, а особено фискалните политики беа фокусирани кон поддршка на вкупната побарувачка, додека монетарната политика ги користеше своите инструменти за заштита на економијата од притисоците на тековната сметка и курсот. Во земјата имаше доста дискусии за непостоењето координација, при што политиките имаат различни цели. Фискалната позиција и планираниот владин дефицит во 2010 и 2011 г. се соодветни за поддршка на економските резултати и вработувањето, притоа не причинувајќи штета на стапката на задолженост. Меѓутоа, меѓународните финансиски институции предлагаат земјата на среден рок да воспостави балансиран буџет заради одржување на долговната одржливост и да ослободат простор за идни економски циклуси.

34 Меѓународен монетарен фонд (ММФ), ПЈР Македонија: *Член IV Консултации. заклучок*, ММФ, 2010
Достапно на страницата <http://www.imf.org/external/np/ms/2010/111710.htm>.

Поле 3

Четири пакети антикризни мерки на Поранешната Југословенска Република Македонија

Како директна реакција на намалувањето на економската активност во земјата, владата активираше четири пакети со антикризни мерки.

Првиот пакет се состоеше од мерки насочени кон: i) претпријатијата со проблем со ликвидноста (преку даночно ослободување, плаќање на долговите за даноци и социјално осигурување на рати итн.) и ii) сите претпријатија што се поддржуваат преку намалени тарифи за увоз и царински давачки, намалени стапки за придонесите за социјално осигурување и измена на системот за данок на приход. Понатаму, извршени се намалувања и олеснувања кај оданочувањето на земјоделците. Главната цел на предложените мерки е поддршка на претпријатијата за надминување на периодот на намалена побарувачка, како и одржување на моментумот на зголемени инвестиции. Овој пакет влезе во сила во 2009 г. и се проценува на 330 милиони евра.

Вториот стимулативен пакет е сеопфатен 8-годишен план за инвестирање во инфраструктурата (вреден 8 милијарди евра).

Третиот пакет се состоеше од ребаланс на буџетот со намалување на приходите и расходите (врз основа на реалните податоци, како и намалена прогноза на БДП), кредитна поддршка на претпријатијата и други мерки, (на пример, олеснување на надворешната трговија).

Во март 2010 г. Владата најави четврт стимулативен пакет што ги вклучува следните мерки:

- замрзнување на платите во јавниот сектор, покрај претходно планираното 3-годишно зголемување на платите за вработените во јавниот сектор;
- зголемување на платите кај најниско платените работи во некои гранкови колективни договори во јавниот сектор (платата за најмалку комплексната работа, којашто потоа се множи со факторите за комплексност за другите работни места);
- воспоставување на фонд на земјоделско земјиште, преку кој ќе се распределува земјиште на квалификувани невработени поединци (пријавени невработени лица во руралните средини).

Земјата успеа да ја помине кризата без интервенција од ММФ. Особено, кога истече тригодишниот стенд-бај аранжман во 2008 г., властите одлучија дека земјата има потенцијал да продолжи самостојно. Оваа одлука беше поврзана со релативно добриот учинок, но властите сметаа дека на тој начин се праќаат позитивни сигнали до меѓународните финансиски пазари и до потенцијалните инвеститори за стабилната состојба во земјата.

Во почетокот на 2011 г., земјата склучи двегодишен аранжман со ММФ, во рамки на Превентивната кредитна линија (ПКЛ) во износ од 475,6 милиони евра. Дури и ако не се искористи, истиот ќе помогне за намалување на ризикот од идни пореметувања во рамнотежата.

Две од мерките што ги спроведуваше владата имаат директно влијание врз пазарот на трудот:

- 1) Намалените даноци за работната сила, преку пониски стапки на придонеси за социјално осигурување и поголеми одбитоци од персоналниот данок на приход, којашто влезе во сила во јануари 2009 г. Примарната цел на оваа мерка е намалување на трошоците за трудот и поттикнување отворање работни места, но во услови на криза им помогна на фирмите во намалувањето на трошоците за производство и одржување стабилност во стапката на

вработеност. Реформата беше изготвена во текот на 2008 г., но потоа се прогласи како дел од пакетот со антикризни мерки.

- 2) Зголемен опсег и финансии за активните програми за пазарот на трудот (АППТ). Распределбата на средства се удвои во 2009 година во споредба со 2008 година. Во мај 2009 година, владата, исто така, распредели дополнителни средства за јавните работни шеми.

Овие две мерки се разгледуваат во наредните делови.

3.2 Социјален дијалог и политика за плати

Подобрувањето кај платите, учинокот на пазарот на трудот и резултатите од севкупното макроекономско работење бараат спроведување на сет клучни мерки за пазарот на трудот и социјалната политика. Овие политики ги опфаќаат политиките за плати, колективното договарање, минималните плати, надоместоците за работа и другите мерки за финансиска поддршка.

За жал, во Македонија нема ефективно колективно договарање за време на рецесијата, поради несогласувањата поврзани со репрезентативноста. Со тоа се ограничи опсегот на еден од најважните механизми за постигнување согласност од сите страни, како одговор на кризата. Економскиот и социјален совет не се состана во периодот од мај 2008 и септември 2010 година. По измените на трудовото законодавство во насока на повторно дефинирање на критериумите за репрезентативност, во согласност со препораките на МОТ за намалување на критериумот за репрезентативност на организациите на работодавачи и на работници од 33 проценти, за колективно договарање на сите нивоа, новиот Договор за основање на Економскиот и социјален совет (ЕСС) беше склучен на 15 август 2010 г. Првата конститутивна седница на советот беше одржана во септември истата година.

Иако трипартитниот социјален дијалог на национално ниво не беше функционален за време на најострата криза, сепак имаше подобрување во бипартитниот дијалог. Особено, во периодот од јануари 2008 г. до февруари 2010 г. беа склучени единаесет колективни договори на ниво на гранка во приватниот сектор, десет колективни договори беа склучени на ниво на работодавач, имаше повторно договарање за колективните договори за приватниот и јавниот сектор на национално ниво. Понатаму, синдикатите (Сојуз на синдикати на Македонија, Конфедерацијата на слободни синдикати на Македонија и Унијата на независни и автономни синдикати на Македонија) во февруари 2011 г. потпишаа Меморандум за заедничко делување по прашањата во областа на организирање на работниците и договарање за социјалните прашања.

Во Анекс 1 има резиме на ставовите на социјалните партнери за ефективност на владините политики во сузбивањето на рецесијата и заштита на ранливите групи. Во суштина, тие имаат став дека реакцијата на владата кон намалувањето на економската активност е несоодветна од аспект на обемот и преземените мерки и е понаклонета кон одредени производни сектори (главно градежништво). Организациите на работодавачи и синдикатите го делат мислењето дека владата не се консултирала доволно со нив за ваквите мерки и политики.

За време на кризата постоел интензивен дијалог меѓу владата и работодавачите за економските изгледи и достапните политички можности. Нивните ставови биле земени предвид при планирањето на антикризните мерки. Меѓутоа, искуствата од останатите земји покажуваат дека трипартитните институции (а не само консултациите) се најефикасен начин при утврдувањето соодветни мерки за решавање на кризата и дека централизираните преговори со сеопфатна агенда се многу подобри од оние со ограничен фокус и се поуспешни во заштитата на ранливите групи³⁵.

Многу малку мерки за плати беа спроведени во текот на кризата. Истите се состоеја од следното: i) т.н. реформа на исплата на бруто плата, што е предмет на анализа во продолжение, ii) замрзнување на претходно најавеното зголемување на платите во јавниот сектор и iii) зголемување на најниската плата во некои гранкови колективни договори во јавниот сектор.

Реформите за исплата на бруто плата беа првично планирани заради намалување на давачките за работната сила, вклучувајќи намалување на даночниот дел, вклучуваа:

- постепено намалување на стапката на придонесите за социјално осигурување (од 32 проценти во 2008 г. на 27,9 проценти во 2009 г. и на дополнителни 22 проценти во 2011 г. Моменталното намалување е поумерено (27 проценти), со цел да се одржи фискалната рамнотежа;
- воведување на системот на исплата на бруто плата. Платите треба да се договараат на бруто ниво, а надоместоците што не се оданочуваат да бидат интегрирани во платата. Одговорноста за плаќање на данокот на личен доход и придонесите за социјално осигурување се префрла од работодавачот на работникот;
- интегрирана наплата на персоналниот данок на приход и придонесите за социјално осигурување од страна на Управата за јавни приходи.

Иако, сè уште не постои анализа за ефектите од реформата врз вработеноста, резултатите на пазарот на трудот во 2009 и 2010 г. можеби упатуваат дека реформата им помогна на работодавачите да го надминат тешкиот економски период преку намалување на трошоците за работната сила³⁶. Дополнително на ефектот врз вработувањето, реформата доведе и до зголемување на нето платата. Постојат и индиректни показатели (но не потврдени податоци) дека со реформите можеби се придонесе кон намалување на неформалната економија. Даночното усогласувањето зголеми бројот на пензиски осигуреници, бидејќи работодавачите не можеа повеќе да го одложуваат или

---

35 МОТ, Заштита на луѓето, промовирање нови работни места: *Истражување на вработеноста и одговорот на политиката за социјалната заштита за глобалната економска криза*, извештај на МОТ за водачите на Самитот на Г20, Питсбург, 24–25 септември 2009.

36 Н.Мојсовска-Блажевски. Механизми за определување плати во ПЈРМ. Дали тоа е ефикасна алатка. Студија претставена на регионалната конференција на МОТ. „Влијание од финансиската и економската криза: Определување на плати и политички одговор“ МОТ (следува), детална анализа на даночниот систем пред реформата и првичните ефекти од реформите врз вработувањето и платите.

избегнуваат плаќањето на придонесите, поради интегрираната наплата на придонесите³⁷. Исто така, поради засилените контроли, појавата на задоцнето исплаќање плата се намали (од 7,5 проценти од работниците во 2008 г. на 2,3 проценти во 2010 г.).

Меѓутоа, реформата може да има негативни долгорочни ефекти врз правата за социјална заштита на работниците, вклучително пензиите, додека позитивниот ефект врз вработувањето и даночното усогласување може да биде краткотраен³⁸. Врската помеѓу даночните и системите за бенефиции треба понатамошно да се анализира, бидејќи кај некои групи даночните стапки се уште се високи, кое обесхрабрува активирање или многу високи маргинални ефективни стапки, кои ги намалуваат олеснувањата за понуда на работна сила.

Во земјата нема статутарна минимална плата. Наместо тоа, постои задолжителен минимален праг за плаќање на придонесите од социјалното осигурување, со што се обезбедува сигурност за работниците (во вид на пензија) и се осигуруваат некои минимални придонеси во социјалните фондови. Таквиот систем не им помага ниту на фирмите ниту на работниците³⁹. Законот дозволува дефинирање минимална плата во приватниот сектор, преку гранкови колективни договори, но ова се остварило само во неколку сектори. Секторите што го реализирале ова се дел од секторите од кожната и текстилната индустрија. Минималните плати во овие две гранки се утврдени на незначително помалку од 50 проценти од просечната нето плата во соодветните гранки.

Минималната плата во јавниот сектор се утврдува со договор меѓу страните коишто го потпишале колективниот договор на ниво на гранка. Минималната плата во некои гранки од јавниот сектор (основно и средно образование, култура и детска заштита) беше зголемена во јули 2009 г. Утврдувањето на законска минимална плата беше на агендата на Економскиот и социјален совет неколку пати во минатото и е често предмет на расправа на јавните дебати. Социјалните партнери имаат различни ставови по ова прашање. Синдикатите го поддржуваат утврдувањето на законска минимална плата на национално ниво, додека организациите на работодавачи се држат на ставот дека минималните плати треба да се утврдуваат со колективните договори на ниво на гранка и/или работодавач. До денес има мал напредок во однос на ова прашање.⁴⁰

---

37 Види ја деталната анализа на Н. Мојсовска-Блажевски и М. Петрески “Ододаночување: трудова ценовна ефективност во однос на вработувањето во Македонија (следува) цит. Претходно, социјалните придонеси се собираа од фондовите за социјално осигурување. Затоа, работодавачите можеа да исплатуваат плата и данок на личен доход и да избегнат плаќање придонес, бидејќи базата на податоци на Управата за јавни приходи и фондовите за социјално осигурување не беа меѓусебно поврзани.

38 Искуствата од реформите во даночниот систем и системот на бенефиции од Република Чешка од 2008 година укажува на повеќе неусогласености. Hrdlicka, Z. et al., *Further Advancing Pro-growth Tax and Benefit Reform in the Czech Republic*, OECD Economics Department Working Papers, No. 758, OECD, Paris, 2010

39 Програмата за развој на ОН (UNDP), *Blue ribbon report for Macedonia*, UNDP Скопје, 2006.

40 Земјата е потписничка на Конвенцијата за минимална плата, од 1970 година (бр. 131), првично како дел од поранешна Југославија.

Државниот инспекторат за труд (ДИТ) ги интензивираше своите активности во периодот 2006–2010 г. со околу 40.000 инспекции во областа на работните односи спроведени во 2008 г. и околу 32.000 инспекции спроведени во 2009 и 2010 г.⁴¹. Бројките покажуваат намалување од 78 проценти во бројот на непријавени работници во 2009 година во однос на претходните години. Ваквиот пад е поради интензивните активности на инспекторатот, но исто така поради губењето на работни места од неформалната економија поради кризата (бидејќи неформалната економија дејствува проциклично). Производството, индустријата, рударството, трговијата, хотелите и рестораните, како и земјоделството се сектори каде што се бележи поголем удел на непријавени работници. Организациите на работодавачи и на работници го делат ставот дека казните за работодавачите се големи и дека треба да претходат препораки за усогласување.

3.3 Активни политики на пазарот на трудот (АППТ)

Додека солидната макроекономска политика, деловното опкружување и институциите на пазарот на трудот се главните фактори што влијаат врз понудата и побарувачката на работна сила, активните програми за пазарот на трудот (АППТ) може да влијаат врз вкупната стапка на невработеност само маргинално⁴². Но сепак, АППТ имаат улога во справувањето со проблемот со невработеноста, уште повеќе во услови на рецесија.

АППТ во ПЈР Македонија датираат од 2007 г. кога владата почна да ги изготвува годишните оперативни планови (ОП) за АППТ. За жал, пристапите за следење и оцена се сè уште во пилот-фаза⁴³.

Во 2008 и 2009 г., средствата и обемот на програмите значително се зголеми. Додека расходите во 2007 година изнесуваа 0,1% од БДП, достигнаа бројка од 0,2 во 2008 и 2009 година (Табела 7). И во двете години, надвор од мерките што се предлагаа со оперативните планови, субвенциите за почнување бизнис (самовработување со кредит по ниски каматни стапки) беа финансирани од државниот буџет. Ако се анализира оваа мерка, бројот на корисници би бил 2.000 невработени со годишна распределба на средства во износ од 370 милиони МКД во двегодишниот период. Во мај 2009 година, Владата донесе измени и дополнувања на ОП, воведувајќи јавни работни шеми (кофинансирани од централните и локалните власти) наменети за 5000 корисници (долгорочно невработени работници, работници со ниски квалификации и лица на возраст од 55+ години) по цена од 230 милиони (наведени во Табела 8). Иако оваа мерка, генерално, не ги подобрува можностите за вработување на учесниците, го намалува притисокот врз пазарот на трудот и овозможува невработените лица да останат во контакт со пазарот на трудот.

---

41 Податоци извадени од интернет страницата на Државниот трудов инспекторат, <http://www.dit.gov.mk/izvestai.php>.

42 Lehman, H., *Macedonia's Accession to the EU and the labour market*, IZA Политичка студија, Бр. 14, 2010. Достапна на <http://ftp.iza.org/pp14.pdf>.

43 Следењето и процената е поддржана од меѓународните агенции (главно УНДП и единствено за одредени програми).

Табела 8

АППТ, фондови и корисници, Поранешна Југословенска Република Македонија
(2008–2011)

	2008	2009	2010	2011	Промена % 2010–2011
Оперативен план					
Распределба (МКД)	294	825 (595+230)	527	499	–5,3
% од БДП	0,07	0,2	0,13	0,11*	
Вкупно корисници	6.565	12.162 (7.162+5.000)	6.947	7.265	4,5
% на невработени	2,0	1,9	2,1	—	
Кредитирано самовработување					
Распределба (МКД)	387	360	360	109	–69,7
Вкупно корисници	2.000	2.000	2.000	800	–60,0

Извор: Министерство за труд и социјална политика

(*) од проектираниот БДП за 2011 г. Видете во Анекс 2, детална презентација на ОП за 2011 г.

Иако владата навреме реагираше на почетокот од падот во економијата, распределбите на средства според програмите во 2010 и 2011 година се намалија. Ова беше главно поради прекилот во јавните работи и намалувањето во програмите за самовработување. Меѓутоа, бројот на корисници остана стабилен и дури забележа зголемување во 2011 година. Може да се каже дека владата се обидува да направи „повеќе со помалку“. Меѓутоа, зголемениот број на корисници на АППТ во 2011 г., главно се должи на 2.000 лица што ќе бидат обучени за основни деловни вештини, при што обуката нема да чини, бидејќи ќе ја спроведува персоналот на Агенцијата за вработување⁴⁴.

АППТ се наменети за ранливите групи утврдени во Националната стратегија за вработување и ОП, имено млади работници (на возраст до 27 години), невработени подолго од 6 месеци (3 месеци за жени), постари работници (на возраст од 55–64 години), сираци, жени жртви на семејно насилство и ромско население⁴⁵. Постојат тврдења дека земјите со пазари на трудот во транзиција не треба задолжително да учат од искуствата на земјите на ОЕЦД, каде што главна цел се лицата со низок степен на образование, постарите работници, долгорочно невработените⁴⁶. Имајќи ги предвид големиот број невработени лица и слабата побарувачка на работна сила, ранливите групи во економиите во транзиција не може успешно да конкурираат за регуларни работни места, дури и по учеството во програмата, така што програмите нема да

44 Обуката ја води персоналот на Агенцијата за вработување, во соработка со националната агенција за промоција на претприемаштвото.

45 Анекс 1 претставува детален опис на планираните фондови и учесници на АППТ за 2011.

46 Lehman, H., *Macedonia's Accession to the EU and the labour market*, IZA Policy Paper, No. 14, 2010, op.cit.

бидат ефективни. Субвенциите на плата, стимулативните мерки за основање нови претпријатија и сличните АППТ би биле поефективни доколку се насочени кон младите лица и краткорочно невработените лица.

Во суштина, иако владата направи значителен чекор напред во поглед на планирањето и спроведувањето АППТ, се чини дека политиката за вработување е проциклична, со зголемени средства и обем на програмите при позитивен развој и намалување во услови на криза. Од друга страна, АППТ треба да се спроведуваат во поголем обем, барем додека макроекономските политики и инвестициската клима не овозможат поголемо отворање на работни места⁴⁷. Секако, постои простор за подобрување во поглед на утврдувањето на целните групи на програмите и понатамошна диверсификација, на пример, преку децентрализација на креирањето и спроведувањето на програмите во локалните канцеларии на Агенцијата за вработување.

3.4 Мерки во рамки на социјалната политика: Финансиска поддршка на невработените

Социјалната помош бележеше зголемување во периодот од 2008–2009 година. Меѓутоа, има општо намалување во бројот на корисници на социјална помош, вклучувајќи ги корисниците на социјална финансиска помош (СФП), којашто претставува главна програма за социјална помош во земјата⁴⁸. Сликата 17 покажува дека расходите за социјална заштита достигнаа 1.2% од БДП во 2009 г.

Во оваа смисла, ПЈР Македонија, заедно со Албанија, Црна Гора и Србија, не морале да „врзуваат крај со крај“ за време на рецесијата, туку реагирале прилично брзо во обезбедувањето поголема социјална заштита за граѓаните⁴⁹. Една од првите реакции на Владата на Македонија во однос на ослабената домашна економија беше исплатата на еднократен паричен надоместок во износ од 1000 денари (околу 16 евра) на просечно 1600 домаќинства месечно во периодот од јануари до април 2008 година⁵⁰.

Ефективноста на социјалната политика во голема мера зависи од определувањето на целните групи. Надоместоците за социјална помош во земјата се релативно добро таргетирани, при што 43 проценти од овие надоместоци се распределуваат на лицата во долниот квинтил на

---

47 Светска банка *Активни програми на пазарот на трудот во ПЈР Македонија*, Светска банка, Вашингтон ДЦ, 2008.

48 Социјална помош (т.е. бенефиции без придонес) во ПЈР Македонија вклучуваат единаесет одделни шеми, како што е социјалната финансиска помош (доминантната), помош на децата без родители, детски додаток, финансиска помош за мајките за четврто родено дете, итн.

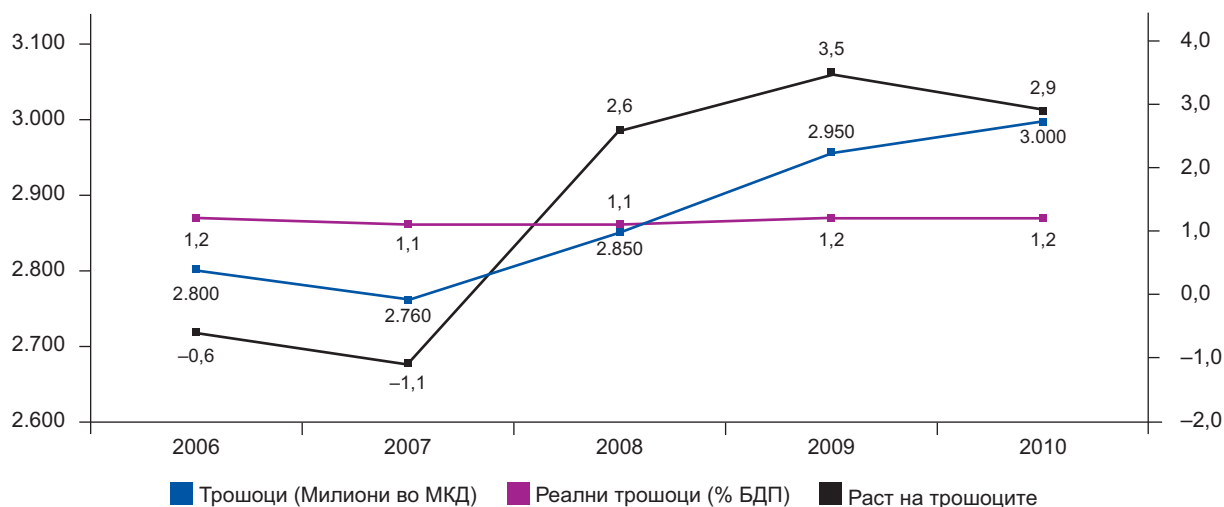
49 Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) *South Eastern Europe after the Crises: a New dawn or back to business as usual?* op.cit.

50 Нема посебни критериуми за квалификуваност за оваа мерка. Од Центрите за социјална помош беше побарано да ги идентификуваат најранливите поединци.

населението со најниски приходи⁵¹. Помеѓу земјите во ЈИЕ, таргетирањето е највисоко во Србија, каде повеќе од половина од населението во најсиромашниот квинтил добива социјална помош, а најниско е во Босна и Херцеговина, каде што изнесува само 25 проценти. Во однос на заштитата на сиромашните, Програмата за помош во Србија е многу добро поставена за брз и ефективен одговор на кризите⁵². Оттаму, би можело да се каже дека поголемата заштита на ранливите категории лица и семејства повеќе е прашање на политички приоритети, отколку на ефективност на социјалната политика.

Слика 17

Трошоци за социјална помош во Поранешната Југословенска Република Македонија (2006–2010)

Извор: Пресметки на авторот врз основа на податоците од националните сметки.

Белешка: Реалните расходи се еднакви на номиналните расходи намалени за годишниот индекс на трошоци на живот.

Користењето на социјалната помош како автоматски стабилизатор на економијата е ограничено од структурата на системот, што главно се заснова врз права, наместо минимално ниво на приходи доволни за животна егзистенција. Кај вториве системи, со намалувањето на приходите повеќе лица/домаќинства се квалификуваат за добивање социјална помош. Од друга страна, во ПЈР Македонија, домаќинствата треба да покажат дека се стекнале со правото на социјална помош. Со тоа се забавува системот за заштита на групите кај кои има најголема веројатност да ги почувствуваат негативните влијанија од намалената економска активност. Во оваа смисла, владата треба да го подобри утврдувањето на целните групи или да се префрли на систем за социјална заштита што се заснова врз определено минимално ниво на приходи за егзистенција

51 Светска банка *Мрежа за социјална сигурност во ПЈР Македонија*, Светска банка, Вашингтон ДЦ, 2010.

52 Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) *South Eastern Europe after the Crises: a Newdawnorbacktobusinessasusual?*, op.cit.

за да може да реагира брзо во услови на пад на економијата. Таквиот систем може да ја намали сиромаштијата кај вработените лица⁵³.

Податоците за сиромаштијата сугерираат дека без оглед на зголемената потрошувачка за социјална помош, вкупниот збиен индекс на сиромаштијата се зголемил на 31,1 проценти во 2009 година (по намалувањето на 28,7 проценти во 2008 година), а јазот на сиромаштијата се зголемил од 9,7 проценти во 2005 година на 10,1 проценти во 2009 година. Намалената сиромаштија и нееднаквост во 2008 г. се должеше на повисокиот (и можеби поинклузивен) економски пораст остварен во периодот 2006–2008 г.

Домаќинствата со деца на возраст под 7 години и оние со повеќе од четири члена се премногу застапени меѓу сиромашните. Податоците покажуваат дека невработеноста и степенот на образование се значајни решавачки фактори за сиромаштијата. Конкретно, стапката на сиромаштија за домаќинствата со невработени членови изнесувала 40,5 проценти во 2009 година, додека, пак, кај домаќинствата со два или повеќе вработени членови таа изнесувала 21 процент. Слично на тоа, сиромаштијата се намалува со зголемувањето на степенот на образование на главата на семејството и се движи од 54,2 проценти за домаќинствата во кои главата на семејството нема образование, до 11,7 проценти за домаќинствата во кои главата на семејството има завршено високо образование.

3.5 Надоместоци за невработеност

Иако бројот на евидентирани невработени лица во ПЈР Македонија е релативно висок, само мал број од невработените лица добиваат финансиска поддршка (околу 7,5 проценти од регистрираните невработени), при што главна категорија се стечајни работници. Стапката на покриеност е значително ниска во споредба со земјите од ЕУ, кое одразува состојба на пазарот на трудот, каде што: i) висок процент од невработените немаат какво било претходно работно искуство (за прв пат бараат работа); ii) постои голем удел на долгорочно невработени лица во вкупниот број невработени лица, кои ја исцрпеле својата квалификуваност; iii) голем број на евидентирани невработени лица се вистински неактивни или се неформално вработени и немаат „официјално“ работно искуство.

Иако почнувајќи од 2009 година, администрацијата на здравственото осигурување што им се обезбедува на евидентирани невработени лица беше префрлена од Агенцијата за вработување на Фондот за здравствено осигурување, невработените лица сè уште мора да бидат пријавени во Агенцијата за вработување, како доказ за статусот на невработено лице (тоа треба да се измени во средината на 2011 г.).

---

53 МОН *Заштита на луѓето, промовирање нови работни места: Истражување за вработеноста и одговорот на политиките за социјална заштита кон глобалната економска криза*, цитат.

Релативно нискиот процент на невработени лица што примаат надоместок за невработеност се должи, исто така, на строгите услови за стекнување на ова право со кои надоместоците се ограничуваат на лицата што поседуваат доволна евиденција за придонеси од работа (минимум 9 месеци непрекинато работење или 12 месеци со прекини). Времетраењето на надоместокот се движи од 3 до 12 месеци, иако максималното траење на периодот во кој може да се прима овој надоместок беше намалувано од 18 месеци. Само мал дел (10–15 проценти) од невработените лица што се квалификуваат го примаат „редовниот“ надоместок за невработеност, додека за мнозинството невработени лица шемата предвидува определени надоместоци на плата за предвремено пензионирање. Во текот на падот на економијата, властите не извршија никакви промени на критериумите за квалификација и/или висината на надоместокот⁵⁴.

---

54 Стапката на замена првично е 50%, а потоа се намали на 40%.

4. Мапа: приоритети на политиките за санација на вработувањата

Поранешната југословенска Република Македонија беше само маргинално погодена од кризата, преку намалување на извозот и приливот на странски капитал. Во споредба со другите земји од југоисточна Европа, влијанието на кризата врз националните економски резултати беше ограничена (0,9% негативен раст во резултатите во 2009 г). Земјата одговори на кризата со експанзионистичка фискална политика и строга монетарна политика за заштита на номиналниот курс. Владата значително ги зголеми трошоците кон крајот на 2008 година, трансформирајќи го суфицитот во дефицит од 1%. Дефицитот се зголеми во 2009 и 2010 година со околу 2,5%. Приходите и трошоците за средината на 2009 година беа усогласени со приближно 10%, во споредба со првичниот план.

До денес, македонскиот пазар на трудот во поголем дел остана недопрен од кризата. Бројките за LFS за првото тримесечје од 2011 година покажуваат дека во споредба со 2010 година, вработеноста продолжи да се зголемува (со 0,8%) а невработеноста да се намалува (со 0,6%). Додека зголемувањето на вработеноста оди во линија на тенденциите што се забележуваа пред кризата, динамиката на намалувањето на невработеноста забележа забавување од 2008 година. Но, структура на вработување се менува, со зголемување на нивото на самовработување (кое во земјата е замаскирано вработување) и поголем удел на вработувањето во земјоделството и традиционалниот услужен сектор што се заштите од невработеност.

Главните ризици за поранешната југословенска Република Македонија во краткорочен и долгорочен период произлегуваат од несигурните трговски партнери, вклучувајќи ја ранливата грчка економија, како и променливите меѓународни финансиски пазари⁵⁵. Негативните случувања во економиите во ЕУ може да го нарушат надворешното финансирање. Економската и финансиската ситуација во Грција се уште претставува ризик за растот на земјата, бидејќи главниот извор на СДИ е Грција како еден од најголемите економски партнери. Бидејќи има веројатност за пад на животниот стандард во Грција како резултат од имплементација на програмата за штедење, приходите од меѓународната трговија, како и од СДИ исто така ќе се намалат.

---

55 Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) *South Eastern Europe after the Crises: a New dawn or back to business as usual*, op.cit; Меѓународен Монетарен Фонд (ММФ), ПЈРМ: Член IV Консултациии. цитат.

Кризата ги изложи ризиците за раст врз основа на променливата домашна потрошувачка, движена од голем прилив на странски заштеди, главно насочени кон нетрговските сектори. Таквата стратегија е подложна на ненадејни пресврти, особено во случај кога големи капитални приливи не ги одразуваат реалните заштеди. За опоравувањето да биде одржливо, растот треба да се основа на зајакнување на домашното штедење, инвестициите и учеството на работната сила за придонес кон економскиот развој. Растот на стапката на вработеност заедно со намалување на апсолутната и релативната стапка на сиромаштија треба да биде јасна цел на стратегијата за развој на земјата.

Одговорот на политиките за пазарот на трудот треба да има за цел: i) поддршка на побарувачката на работна сила, ii) подобро усогласување на побарувачката и понудата, iii) обезбедување (поголема) финансиска поддршка за лицата што ја загубиле работата и за лицата со ниски примања, и iv) таргетирање на најранливите категории⁵⁶.

Институциите на пазарот на трудот во ПЈРМ може да бидат поефикасни. Анализата на главните макроекономски движења во земјата и главните одговори во текот на кризата упатуваат на голем број прилагодувања на политиката со што ќе се осигури побрзо здравување. Тие се претставени во продолжение.

- Макроекономските и финансиските политики преземени пред кризата помогнаа во задржувањето на влијанието од намалената активност. Продолжената фискална стабилност ќе помогне во дополнителното зајакнување на јавните финансии и ќе обезбеди амортизација против идни шокови. Тоа ќе биде од суштинско значење за вработувањето, во случај влијанието од намалувањето на производството да се пренесе на пазарот на трудот со очекуваното временско задоцнување.
- Улогата на институциите за финансиска поддршка во ПЈР Македонија може да биде подобрена. Улогата на надоместоците од социјалната помош, како автоматски стабилизатори, може особено да биде подобрена со промена на нивната структура од пристап заснован на право кон механизам за подобро таргетирање. Овозможување на функцијата на социјалната помош како автоматски стабилизатор ќе ја намали потребата за дискрециони одговори на фискалната политика кон деловниот циклус, подобро таргетирање и намалување на сиромаштијата.
- Слично како социјалната помош, надоместоците за невработеност може да се употребат за одржување на нивото на приходите по губењето на работата, за нормализирањето на нивоата на потрошувачката и за спречување на осиромашувањето на луѓето. Системот за надоместоци за невработеност, имајќи предвид ниската покриеност, не претставува ефикасна алатка за финансиска поддршка. За да станат надоместоците за невработеност покорисни во случај на намалена економска активност, властите би можеле да воведат механизми што ќе овозможат привремена промена на критериумите за квалификување и/или стапката на замена.

---

56 Cazes, S., Heuer, C. And Verick, S.; “Labour market policies in times of crises”. In: Islam, Iyanatuland Sher, Verick (eds), *From the Great Recession to labour market recovery: Issues, evidence and policy options*, Меѓународна организација на трудот, 2011

- Како и во многу други земји, вклучувањето на социјалните партнери во креирањето на антикризните пакети во ПЈР Македонија било ограничено. Економско-социјалниот совет не беше функционален на почетокот на кризата и социјалниот дијалог беше сведен на билатерални преговори меѓу владата и претставниците на работодавачите од една страна и меѓу владата и претставниците на организациите на работници, од друга страна. Зголемената ефективност на институциите за социјален дијалог ќе помогне при креирањето одговори на кризата насочени кон резултати, но и кон долгорочните предизвици со вработувањето што земјата треба да ги реши. Понатаму, треба дополнително да се поттикнат постоечките практики за бипартитни преговори што водат до колективни договори на ниво на гранка и на ниво на претпријатие.
- Реформата на образовниот систем и системот за обука треба да се забрза за да се премости јазот меѓу вештините што им се нудат на работниците преку образованието и обуките и оние што ги бараат претпријатијата. Таквите реформи имаат потреба од ревидирање на постоечките вештини, потребите на претпријатијата и функционирањето на образовниот систем, а особено висок степен на координација помеѓу јавниот сектор и индустријата. Носителите на политики треба да се фокусираат на образовните нивоа и да се насочат кон спречување на напуштање на образовниот процес во раната школска возраст. Треба да се воведат политики за ран детски развој како инструмент за подобрување на резултатите од образованието, особено за најранливите групи од населението.
- Останува потребата од подобрување на опсегот и таргетирањето на активните програми насочени кон подобрување на спојот помеѓу генерирањето професионални профили и побарувачката. Мора да се земат предвид иницијативи како што се помош при барање работа, обуки на пазарот на трудот, шеми за работно искуство, субвенции за вработување и програми за самовработување. Иако овие програми се помалку ефективни во средина на мала побарувачка на работна сила, тие се во насока на надминување на структуралната невработеност.
- На краток рок, програмите како што се субвенционирано вработување, таргетирано намалување на придонесите за социјално осигурување, програмите за јавни работи и шемите за развој на претприемништвото ќе придонесат кон поддршка на вработувањето, особено за најранливите групи на пазарот на трудот. На среден рок, откако ќе се санира побарувачката на работна сила, треба да се вложат дополнителни напори за подобрување на услугите при барање вработување, коишто се општо признаени како најефикасни мерки во рамки на активните политики за пазарот на трудот. На крај, строгото следење и евалуација ќе обезбедат доказ за функционалноста на мерките и ќе помогнат во креирањето на активни политики за пазарот на трудот засновани на доказ.

Референци

- Alasina, A. F. and Ardagna S., *Large changes in fiscal policy: Taxes versus spending*, NBER Working Paper Series, No. 15438, 2009.
- Angel-Urdinola, D. F. and Macias, V., *FYR Macedonia Labour Market Profile 2004-2007*, World Bank, Washington D.C. 2008.
- Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) *South Eastern Europe after the Crises: a New dawn or back to business as usual?*, London School of Economics, 2010.
- Brada, J., Macro-economic convergence, in (eds) UNDP, *Convergence to the European Union: Challenges and opportunities*. Ministry of Finance and UNDP, Skopje, 2009, [http://www.undp.org.mk/content/Publications/EU%20Convergence%20Study%20ENG\(2\).pdf](http://www.undp.org.mk/content/Publications/EU%20Convergence%20Study%20ENG(2).pdf).
- Cazes, S., Heuer, C. And Verick, S.; “Labour market policies in times of crises”. In: Islam, Iyanatul and Sher, Verick (eds), *From the Great Recession to labour marker recovery: Issues, evidence and policy options*, International Labour Organization, 2011.
- Commander, S. and Kollo, J, *The changing demand for skills: Evidence from the transition*, IZA Discussion Paper, No. 1073, 2004.
- European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), *Transition Report: Transition in Crises*, European Bank for Reconstruction and Development, London UK, 2009.
- *Transition Report: Recovery and reform*, European Bank for Reconstruction and Development, London UK, 2010.
- Economic research and data, Paris, 2011, <http://www.ebrd.com/pages/research.shtml>.
- European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, *The pre-accession economies in the global crisis: from exogenous to endogenous growth?*, Occasional Paper No 62, Brussels, 2010.
- European Training Foundation (ETF), *Human resources development country analysis: Former Yugoslav Republic of Macedonia*, ETF Working Paper, 2008.
- Hrdlicka, Z. et al., *Further Advancing Pro-growth Tax and Benefit Reform in the Czech Republic*, OECD Economics Department Working Papers, No. 758, OECD, Paris, 2010.
- International Labour Office (ILO), *Global wage report: Wage policies in times of crises*, ILO, Geneva, 2010.
- *Protecting people, promoting jobs: A survey of employment and social protection policy responses to the global economic crisis*, ILO report to the G20 Leaders’ Summit, Pittsburgh, 24–25 September 2009.

- International Monetary Fund (IMF), *FYR Macedonia: Article IV Consultation. Concluding Statement*, IMF, 2010, <http://www.imf.org/external/np/ms/2010/111710.htm>.
- Islam, I. and Verick, S., “The great recession of 2008-09: Causes, consequences and policy responses”, In: Islam, Iyanatul and Sher, Verick (eds), *From the Great Recession to labour market recovery: Issues, evidence and policy options*, International Labour Organization, 2011.
- Lehmann, H. and Kluge, J., *Assessing active labour market programmes in transition economies*. 2008, <http://academic.research.microsoft.com/Paper/4816677>.
- *Macedonia's Accession to the EU EU and the labour market*, IZA Policy Paper, No. 14, 2010, <http://ftp.iza.org/pp14.pdf>.
- Министерство за финансии (2009) Претпристапна економска програма 2009–2011 г. Скопје: Министерство за финансии на Република Македонија, 2009, http://www.finance.gov.mk/files/u9/PEP_Macedonia_2009-2011.pdf.
- Мојсоска, Н. (2006) Јавно вработување, образование и пазари на трудот во Македонија, Скопје: Нампрес, 2006.
- Мојсоска-Блажевски, Н. (2009) Механизам за утврдување плата во Република Македонија: Дали е ефективна политичка алатка? Документот е претставен на Подрегионалната конференција на МОТ, 2009 г., “*The impact of the financial and economic crisis: Wage fixing and policy responses*” (ќе се објави како поглавје во книгата на МОТ).
- Мојсоска-Блажевски, Н. и Петрески, М (2011 г.) Намалено оданочување: Влијанието на трошоците за работната сила врз вработувањето во Македонија.
- Munich, D., Svejnar, J. and Terrell, K., *Do markets favour women's human capital more than planners*, IZA Discussion Paper, No.1393, 2004.
- Народна банка на Република Македонија, *Годишен извештај од 2008 година*, Народна Банка на Република Македонија, Скопје, 2008.
- *Годишен извештај од 2009 година*, Народна Банка на Република Македонија, Скопје, 2009.
- Rutkowski, J., *Minimum wage: A summary of effects*, World Bank, Washington D.C., 2008
- Државен завод за статистика, *Жените и мажите во Република Македонија*, Државен завод за статистика, Скопје, 2010 г.
- United Nations Development Programme (UNDP), *Blue ribbon report for Macedonia*, UNDP Skopje, 2006.
- Convergence to the European Union: Challenges and opportunities*, Ministry of Finance and UNDP, Skopje, 2009.
- World Bank, *Poverty assessment paper for the Republic of Macedonia*, World Bank, Washington D. C., mimeo, 2007.
- *Active labour market programs in FYR Macedonia*, World Bank, Washington D.C., 2008.
- *Social safety net in FYR Macedonia*, World Bank, Washington D.C., 2010.

Анекси

Анекс 1 – Ставови на социјалните партнери

Информациите од организациите на работодавачи и синдикати беа прибирани преку структурни интервјуа. Прашањата од интервјуто се изготвени врз основа на Глобалниот пакт за работни места и се поделени на два дела: i) владиниот одговор на рецесијата и ii) можните политики и мерки за поддршка на побрзиот и поголемиот раст на економијата и промовирање на вработеноста. Имаше определени разлики во прашалниците што беа наменети за организациите на работодавачите и за синдикатите, во зависност од најважните и најитните прашања од нивна гледна точка. До социјалните партнери беа испратени прашања пред одржување на интервјуто.

SERM даде неколку предлози за политики и мерки што би им помогнале на претпријатијата да го надминат тешкиот период. Дел од нив беа општи предлози што се однесуваа на сите стопански гранки, како, на пример, поддршката на домашното производство во јавните набавки, подобрувањата на катастарот на недвижности, намалување на корупцијата и трговските бариери, при што дел од нив имаа утврдено посебни стопански гранки како целни групи.

Организација на работодавачи на Македонија

Владата реагираше на кризата преку поекспанзивна фискална политика, но не беше навремена и многу ефективна, имајќи предвид дека дел од зголемените расходи беа искористени за увоз. Поголема стимулација имаше за градежната индустрија, но се искористи за градење на административни канцеларии и згради, а не за инфраструктурни проекти. Според оваа организација, поддршката беше тенденциозна кон претпријатијата со проблеми со ликвидноста, но покрај АППТ, немаше дополнителни мерки што ќе им помогнат на претпријатијата да ги задржат вработените. Понатаму, реформите во 2009 г. не беа интензивни и некои од претходно планираните реформи не се спроведоа (на пример, намалувањето на стапката за социјално осигурување).

Дијалогот меѓу социјалните партнери се спроведуваше преку билатерален дијалог меѓу владата и организациите на работодавачи или на вработени, но овие состаноци, владата главно ги користеше за промовирање на своите мерки и проекти, а не за да ги слушне предлозите на деловната заедница. Во земјата е постигнат значителен напредок во поглед на спроведувањето на меѓународните стандарди за трудот, но во некои случаи овие стандарди не одговараат на моменталното ниво на развој на земјата и се негативни за глобалната конкурентност на националните претпријатија. Државниот трудов инспекторат го подобри своето функционирање,

но казните за непочитување на одредбите се доста високи. Треба да постои советодавен систем пред да се применува казнување, а правната рамка треба еднакво да се применува на целата територија на земјата.

Според Организацијата на работодавачи на Македонија, фискалната политика треба повеќе да се фокусира на стимулирање на домашната побарувачка. Имајќи предвид дека нашите пазари не се целосно развиени, постои простор за интервенција од страна на владата, главно во регулаторна улога.

Високиот економски пораст на земјата на долг рок, бара поголеми инвестиции во инфраструктурата, како и подобро приоритизирање на целите што владата треба да ги постигне. Откако ќе се утврдат приоритетите, мерките и политиките на владата полесно ќе се применат во насока на нивно постигнување.

Конфедерација на работодавачите на Република Македонија (КРРМ)

Владиниот одговор на кризата не беше соодветно димензиониран и фаворизираше определени стопански гранки, како, на пример, градежништвото. Меѓутоа, сите објавени пакети антикризни мерки, а особено пакетот за инфраструктурно инвестирање се реализираа како што беше планирано. Работодавачите, исто така, сметаат дека владата не успеала целосно и навремено да ги информира за мерките што биле спроведени за време на кризата.

Што се однесува до соработката и координацијата меѓу организациите на работодавачите и владата, КРРМ смета дека соработката може да биде постројкуирана, со подобро искористување на организациите на работодавачите, како и подобро организирана, наместо да се врши ад хок. Според КРРМ, инспекциските тела беа доста активни за време на рецесијата и доста строги при спроведување на законот, применувајќи високи казни без претходна консултација или препорака. Дополнително, деловното регулаторно опкружување е доста нестабилно со чести промени кои понекогаш не се пренесуваат соодветно на претпријатијата.

Синдикати

Авторот одржа групна средба со сите синдикати што се членови на Економско-социјалниот совет. Следствено, се донесоа следните заклучоци од изнесените ставови.

Синдикатите начелно сметаат дека тие не биле соодветно консултирани при формулирањето на антикризните пакети. Неколку предлози беа претставени пред Владата, во однос на политиките што треба да се спроведат во текот на рецесијата, но само еден збир предлози наиде на прифаќање. Мерките беа структурирани во три столба: i) Економски раст, ii) борба против невработеност и iii) јакнење на социјалниот дијалог и колективното договарање. Дел од предложените мерки биле спроведени во рамките на четвртиот пакет анти-кризни мерки, додека, пак, дел од нив не биле спроведени (на пример, нивниот предлог за наменска помош за текстилната индустрија, што беше меѓу најтешко погодените). Синдикатите биле консултирани за, и ја подржале реформата на бруто платата, но дел од нивните барања во врска со реформата не биле земени предвид. Барањето за определување минимална плата не беше разгледано, но ќе биде повторно предложено како дел од работната програма на синдикатите за 2010-2015 година.

Во однос на активните програми на пазарот на трудот (АППТ), синдикатите се заинтересирани за оценување на мерките и ќе го бараат истото преку Економско-социјалниот совет. Тие, сепак, се консултирани во врска со АППТ бидејќи Оперативната програма за АППТ се разгледува на седниците на Економско-социјалниот совет.

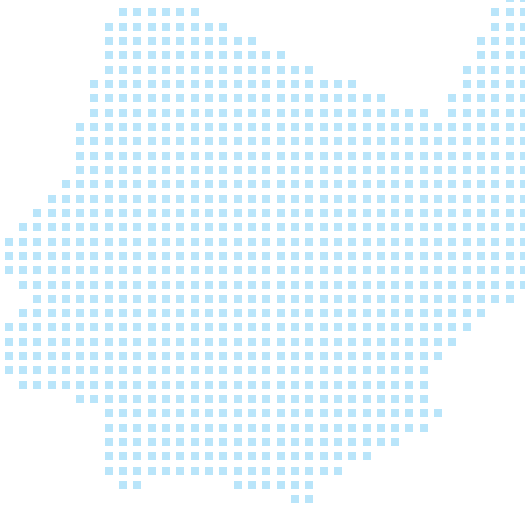
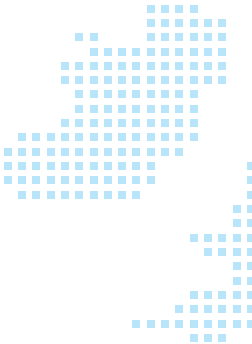
Синдикатите го поддржуваат поголемото градење на свесноста, но и санкциите во случај на неформални работни односи. Во 2008 година тие биле дел од големата кампања за намалување на сивата економија (како партнерска институција на Министерството за труд и социјална политика), но, за жал, кампањата била неочекувано стопирана.

Анекс 2 – Активни програми на пазарот на трудот за 2011 година

Вид на програма	Планирани корисници	Распределба (во мил. МКД)	Критериуми за квалификуваност	Клучни карактеристики
Програма за самовработување	700	147,5	Млади невработени лица (на возраст до 27 години), роми, невработени жени подолго од 3 месеци, невработени мажи подолго од 6 месеци, професионални војници	Квалификуваните невработени лица ќе добијат обука (бизнис план, сметководство, маркетинг) и директна поддршка за купување опрема
Формализирање на нерегистрираните претпријатија	250	47,00	Сите невработени лица подолго од 3 месеци и пријавените невработени лица	Квалификуваните лица ќе добијат финансиска поддршка за опрема и за регистрирање на претпријатие
Субвенции за вработување за фирми што биле основани преку програмата за отворање нови претпријатија и формализација	90	8,13	Пријавени невработени лица	Работодавачите ќе добијат паушален износ од 92.000 денари за новоотворено работно место, до 5 работни места
Програма за поддршка на мобилноста на работниците	20	3,70	Пријавени невработени лица што прифаќаат работа најмалку 60км оддалеченост од местото на живеење, освен во градот Скопје.	Работниците што ги исполнуваат критериумите ќе добијат 185.000 годишно (фокусот ќе биде ставен на лицата со завршено високо образование на возраст до 34 години)
Обука и преквалификација	4.906	39,5	Пријавени невработени лица	
– стручна обука и преквалификација	156	3,5		
– општа обука која ја обезбедуваат Клубовите за работа	1.600	1,6		
– обука за професии и квалификации за кои има недостиг на пазарот на трудот	170	10,0		Додека посетуваат обука, работниците ќе добиваат нето износ од 4.700 МКД месечно (како дневен надоместок)
– обука за познат работодавач, (во текстилната индустрија)	800	9,6	Млади работници, на возраст до 29 години	Додека посетуваат обука, работниците ќе добиваат нето износ од 4.000 МКД месечно (како дневен надоместок)
– напредна обука за ИКТ персоналот	180	14,8		
– обука за новоформирано претпријатие	2.000	0,0		

Вид на програма	Планирани корисници	Распределба (во мил. МКД)	Критериуми за квалификуваност	Клучни карактеристики
Субвенции за вработување	655	59,00	Ранливи категории невработени (младинци без родители, млади работни на возраст до 27 години, самохрани родители, постари работници)	Работодавачите добиваат 15,000 МКД по нововработено лице за период од 6 месеци
– Субвенционирано вработување за лица со посебни потреби	200	176,00		
Програма за стажирање	300	4,50	Невработени лица на возраст до 27 години	Насочена кон младите за да добијат работно искуство
Спроведување на анкета за потребните квалификации	40	0,20	Невработените лица спроведуваат анкета за потребните квалификации	
Жени – жртви на семејно насилство	70	10,50	Жени – жртви на семејно насилство што се пријавени како невработени лица	Програмата вклучува: самовработување, обука и преквалификација и субвенционирано вработување во зависност од исполнувањето на критериумите и потребите
Програма за ромското население	34	2,00	Пријавени невработени лица од ромско потекло	Подобрување на нивните можности за вработување преку обука
Сите програми	7.265	499		
Програма за самовработување	800	109		
Вкупно	8.065	608		

International Labour Office (ILO)

DWT / CO-Budapest

Mozsar u. 14., H-1066 Budapest, Hungary

Tel: +36-1-301.49.00 ■ Fax: +36-1-353.36.83 ■ Email: budapest@ilo.org

Web: <http://www.ilo.org/budapest>

